

Asutawa Kogu

5. istungjärk. **Protokoll nr. 157 (3).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 17. septembril 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 90 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: siseminister **K. Einbund**, töö- ja hoolekandeminister **A. Bachman**, välisminister **A. Birk**, kohtuminister **J. Jaakson**, haridusminister **F. Sauer** ja tootlusminister **J. Kriisa**.

P ä e w a k o r d:

1. Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaatamise komisjoni ettepanekud karistust muuta Anastassia Feodorowa ja Praskowja Romanowa'le, Aleksander Holberg'ile, Juhan Watter'ile, Aadam Puure'le, August Treier'ile, Peeter Jewdokimow'ile, Karl Petjer'ile, Juuli Plaks'ile ja Karl Teppan'ile.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine 7. septembril sel aastal Asutawa Kogu poolt vastu wõetud arupärimate peale.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**.

1. Päewakorra Juhataja **J. täiendamine. Seljamaa:** Awan Asutawa Kogu koosoleku. Tänane päewakord on rahwasaadikutele wälja jagatud, kuid juhatus teatab, et ettepanekud on tulnud päewakorra täiendamise kohta järgmiste punktidega: 1) komisjoni täiendawad walimised, 2) sotsiaaldemokraatliku rühma ettepanek Wabariigi Walitsusele juhtnööre anda rukki- ja nisuhinna muutmise asjus, ja 3) sotsiaaldemokraatliku rühma ettepanek Wabariigi Walitsusele juhtnööre anda maatainimeste normiwiljaga warustamise asjus.

Panen ettepanekud päewakorra täiendamise kohta hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanekud on nähtawa enamusega vastu wõetud. Ettepanek on tehtud, et komis-

joni täiendawad walimised esimese päewakorra-punkti alla üles wõtta, kuna juhtnöörid, mida ma siin ette kandsin, järjekorras wiimaste päewakorra-punktide alla jääksid. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

2. Komisjonide täiendawad walimised.

Sellega on 1 päewakorra - punkt — komisjonide täiendawad walimised. Sotsiaaldemokraatliku rühma liige Jans teatab, et tema seadusandlikust ja rahwasaadikute Oinas'e, Kruus'i ja Kärner'i süüdistuse asja läbiwaatamise komisjonist wälja astub. Teiseks teatawad akl.-d Käärrik ja Weiler, et nemad riigikaitse komisjonist wälja astuwad, ja kolmandaks teatab rhs. Püüman, et tema Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaatamise komisjonist tagasi astub. Sotsiaaldemokraatlik rühm teatab, et tema tagasiastunud rhs. Jans'i asemele seadusandlikku komisjoni rhs. Puss'i kandidaadiks üles on seadnud ja rhs. Oinas'e, Kruus'i ja Kärner'i süüdistuse asja läbiwaatamise komisjoni rhs. Jans'i asemele rhs. Neps'i. Edasi on teadaanne tulnud, et palwete läbiwaatamise komisjonist wäljaastunud akl. Püüman'i asemele rhs. Neps on ette pandud — wastawast rühmast, ja riigikaitse komisjoni on tööerakonna rühma poolt ette pandud wäljaastunud rhs.-te Käärrik'u ja Weiler'i asemele rhs. Schulbach ja rhs. Anderkopp. Ma panen ette pandud kandidaadid üheskoos hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ette pandud kandidaadid walitud.

3. Asutawa Kogu otsus **A. Feodorowa'le ja P. Romanowa'le karistust kergendada.**

Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaatamise komisjoni aruandja **N. Talts:** Anastassia Feodorowa ja Praskowja Romanowa mõisteti 2. piiriküti pataljoni sõjawäljakohtu poolt 10. juunil

1920. a. 1 aastaks wangiroodu kõigi õiguste kaotamisega, sellepärast et nad olla salakaupa üle piiri välja wedanud. Palwete läbiwaatamise komisjon leidis, seda süüdistust läbi waadates, et nimetatud naisterahwad on üle piiri välja wedanud seepi ja soola, ja see arw, mis nad on wiinud, ei ole sugugi suur, nimelt olla Feodorowa 5 naela soola ja 3 naela seepi ja Romanowa 5 naela soola ja 5 naela seepi välja wiinud. Kuid sellegi peale waatamata leidis komisjon, et wõimatu on üle piiri wäljawedajaid isikuid täitsa karistusest wabastada, ja asus sellele seisukohale, et nad karistatud peawad saama, kuid see karistus mis neile määratud on, ei ole mitte maksimatele nuhtlusseadustele wastaw ja otsustas muuta ümber wangiroodu wangistuseks ilma õiguste kitsendusteta.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

4. Asutawa Kogu otsus Juhan Watter'i karistust muuta. Aruandja **H. Raudsepp:** Juhan Jaani poeg Watter sai Wiljandi-Pärnu rahukogu poolt

10. weebruaril 1920. a. wiinapõletamise pärast 3 aastaks seltskondlikule tööle mõistetud, kuid ühtlasi on nimetatud rahukogu pööranud Asutawa Kogu palwete läbiwaatamise komisjoni poole ettepanekuga, et seda karistust vähendataks ja määrataks temale 3 kuud wangistust. Rahukoguakt motiweerib seda ettepanekut järgmiselt: Silmas pidades, et kodusel wiisil wiina walmistamise eest ajutise walitsuse määruse järgi on kohtu poolt pealepandawa karistuse alammäär 3 aastat wangistust, kuna administratiivkorra järele sellesama süü eest 3-kuune wangistus määratakse. Et süüaluse Juhan Watter'i karistusmäär kõrgemale wõimule ette pandud on, põhjendab kohus ka weel sellega, et tema terwise poolest halwatud, waranduse poolest waene, ning perekonna koosseis 4 wäikest last on, kellest kõige wanem 9½-aastane. Asutawa Kogu palwete läbiwaatamise komisjon on asja läbi waadanud ja leidis, et rahukogu ettepanek motiweeritud on, ja paneb Asutawale Kogule ette järgmise resolutsiooni:

„Asutaw Kogu läbi waadates Wiljandi-Pärnu rahukogu ettepaneku Juhan

Jaani poeg Watter'i karistuse pehendamise kohta, kes 10. weebruaril 1920. a. Wiljandi-Pärnu rahukogu poolt wiinapõletamise pärast 3 aastaks seltskondlikule tööle mõistetud, otsustas: Juhan Jaani poeg Watter'ile pealepandud karistust muuta, määrates 3 kuud wangistust“.

Ma pean siinjuures tähendama, et selles resolutsioonis, mis Asutawa Kogu liikmetele välja jagatud, on nimetatud, et armuandmise palwe on antud Juhan Jaani poeg Watter'i poolt, palun seda parandada, sest see ettepanek on tulnud Wiljandi-Pärnu rahukogu poolt.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Asutaw Kogu otsustanud Juhan Jaani poeg Watter'ile pealepandud karistust muuta, määrates 3 kuud wangistust.

5. Asutawa Kogu otsus A. Holberg'ile karistust muuta. Aruandja **H. Raudsepp:** Ewa Holberg'i poolt on Asutawa Kogu nime peale palwe sisse tulnud, tema alaealisele pojale Aleksander Holberg'ile armu anda. Aleksander Holberg on 12. mail 1920. a. Rakwere-Paide rahukogu poolt Eesti malewa jalgratta warguse pärast määramata ajaks alaealiste wangimajasse mõistetud. Asutawa Kogu armuandmise komisjon, kes seda asja läbi waatas, leidis, et kui nimetatud karistus alune, kes 13. a. wana, on määramata aja peale alaealiste paranduswarjupaika mõistetud, et siis temale on 5 aastat istuda — kunni 18 a. ja otsustas neil põhjustel, et Holberg'i karistust wõib kergendada ja wangistuse tähtaega 1 aastani piirata. Komisjon paneb selle ettepaneku Asutawale Kogule ette. Selle ettepaneku juures pean ma tähendama, et selles resolutsioonis, mis Asutawa Kogu liikmetele kätte on jagatud, on tähendatud, et karistust muuta ja määrata 1 aastaks alaealiste wangimajasse, peaks aga olema, et määrata 1 aastaks alaealiste warjupaika Harku koloniasse.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud Aleksander Holberg'i pealepandud karistust muuta, teda määrates 1 aastaks alaealiste warjupaika.

6. Asutawa Kogu Aruandja **T. Otsus A. Puure Kalbus:** Adam Hansu p. Puure teenis karistust muuta.

Tartus 2. diwiisi tagawarawäe pataljonis sõdurina ja on 2-se diwiisi tagawara pataljoni sõjawäljakohtu poolt 4 aastaks sunnitööle mõistetud ja nimelt sellepärast, et tema 6. detsembril ilma loata omawoliliselt roodust lahkus ja 8. detsembril kell 9 hom. ise tagasi tuli. Nii oli ta siis ära kaks päewa ja sellepärast mõisteti ta, kui wäejooksik ajutise walitsuse sellekohase määruse põhjal 4 aastaks sunnitööle. Armuandmise komisjon waatas selle asja järele ja leidis, et tema ainult omawoliliselt 2 päewa roodust puudus, ja et ta ise wabatahtlikult tagasi tuli ja sellepärast tema tegu ei wõiks mitte wäejooksiku mõiste alla panna, waid seda tuleks kui omawolilist äraolekut waadelda, ja seda karistatakse sõjaseaduste järele teise paragrahwi põhjal. Sellepärast leidis komisjon, et tema karistust wõib wähen-dada ja temale 9 kuud wangistust määrata. Pean juurde lisama, et sõjawäe prokuröör wiibis armuandmise komisjoni wiimasel koosolekul ja oli wiimase seisukohaga nõus.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud Adam Hansu p. Puure'le pealepandud karistust muuta, määrates 9 kuud wangistust.

7. Asutawa Kogu Aruandja **T. Otsus A. Treier'i Kalbus:** August Jaani p. Treier on 2-se diwiisi tagawara pataljoni sõjawäljakohtu

poolt ühe süüteo pärast 3 aastaks wangiroodu ja teise süüteo pärast 4 aastaks sunnitööle mõistetud. Tema süüteod on järgmised: tema lahkus omawoliliselt ilma loata roodust 8. juunil 1919. a. kell 12 päewal ja tagasi tuli 11. juunil. Tähendab oli ära 3½ päewa. Selle süüteo pärast mõisteti ta sõjawäljakohtu poolt wangiroodu, tähendab jälle waadati teda kui wäejooksikut. Selsamal õhtul 12. juunil pärast üleluge-mist läks tema jälle kasarmust koju omale pesu tooma ja tuli hommikul kell ½8 tagasi. Selle eest mõistis kohus temale karistust 4 aastat sunnitööd.

Neilsamuil motiiwidel, kui eelmises asjas, leidis armuandmise komisjon, et August Treier omawoliliselt 4½ päewa roodust ära oli ja, et see tegu mitte ei

käi wäejooksiku, waid omawolilise äraoleku mõiste alla, ja et ka sõjawäe prokuröör selle arwamisega nõus oli, siis paneb komisjon ette karistust wähen-dada ja August Treier'ile 1 aasta ja kolm kuud wangistust määrata. Pean tähendama, et redaktsioonis, mis Asutawa Kogu liikmetele kätte on jagatud, on tähendatud, et karistust muuta, kuid peab olema, et karistust kergendada.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud August Jaani p. Treier'i karistust kergendada, määrates 1 aasta 3 kuud wangistust.

8. Asutawa Kogu Aruandja **N. Otsus P. Jewdokimow'ile karistust kergendada.** Peeter Jewdokimow on sõjawäe-teenistusest omawoliliselt lahkunud ja Petserimaale oma wanemate juurde koju elama läinud. Tema põhjendab seda sellega, et tema haige on olnud, ja et rooduülem on öelnud, et tema käia ei wõi. Peale selle on tema isa poolt armuandmise komisjoni palwe sisse antud, kus tema seletab, et tema talu asub piiri peal, ja et enamused on sealt läbi käinud ja kõigi nende omakseid, kelle pojad on Eesti sõjawäes teeninud, piinanud. Sellepärast on tema ka soowinud, et poeg koju jääks. Selle äraolemise eest on 7. jalawäe polgu sõjawäljakohus Peeter Jewdokimow'ile 20 aastat sunnitööd mõistnud, kuid palwete läbiwaatamise komisjon leidis, et 22-aastasele Wene nooremehele, kes kirjutadagi ei oska, ja wälja arenemata on, et ikkagi 20 aastat sunnitööd niisuguse teo eest liiga palju on. Komisjon paneb ette Asutawale Kogule tema trahwi kergendada ja määrata 2 aastat wangistust.

Juhataja **J. Seljamaa:** (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud pealepandud karistust kergendada ja Jewdokimow'ile määrata 2 aastat wangistust.

9. Asutawa Kogu Aruandja **J. Teotsus K. Petjer'ile mant:** Karl Petjer pealepandud karistust muuta.

nakohtu poolt 5: mail sel aastal 4 aastaks wangiroodu. Petjer on alles 20 aastat

wana ja mitte täisealine. Meie makswate seaduste järele ei määrata mitte alaealistele wangiroodu; määruse järele sõjawäljakohtute kohta on see otsus täiesti seaduslik. Sõjawäljakohtul on õigus nende määruste järele, mis makswad on, igaihte wangirooduga karistada, aga silmas pidades tema noorust, paneb armuandmise komisjon ette seda 4 aastat wangiroodu 2-aastaseks wangistuseks ümber muuta.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud see ettepanek wastu wõtta.

10. Asutawa Kogu otsus J. Plaks'i ja K. Teppan'i karistust muuta.

Aruandja **J. Temant**: Juula Plaks mõisteti 12. aprillil 1919. a. sõjawäe ringkonnakohtu poolt, kui mõrtsukatöö kaasteadlane, surma. Et ta naisterahwas on ja asjaolusid on, mida arwesse tuleb wõtta, siis lubawad need Asutawale Kogule ette panna seda otsust — eluaegseks sunnitööks ümber muuta. Sõjawäe ringkonnakohtu otsus põhjeneb ühe kaassüüdlase tunnistuse peal, kes surma mõisteti. See kaassüüdlane, kui ta esimene kord üle kuulatud sai kriminaalpolitsei ülema poolt, andis seletuse, et kaassüüdlane Juula Plaks olla temaga seltsis kuriteo koha peal olnud. Pärast muudab ta uurija juures oma üteluse, et ta mitte sel korral ühes ei olnud, kui kuritegu korda saadeti, waid päew enne seda. Üks tunnistaja räägib, et kolm meest olewat talle wastu tulnud, rohkem inimesi ta näinud ei ole, see oli sel ajal just, kui kuritegu korda saadeti. Nende andmete põhjal paneb armuandmise komisjon ette määratud karistust eluaegseks sunnitööks ümber muuta.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud ettepanek wastu wõtta.

Aruandja **J. Temant**: 13. aprillil mõisteti sõjawäe ringkonnakohtu poolt Karl Teppan surma, kui kaastegelane mõrtsukatöös. Sõjakohtu otsus põhjeneb, nii kui aktidest näha on, ühe kaassüüdlase tunnistuse peal, mida see politseiülemale andis, kui ta esimest korda ülekuulamisel oli. Süüdistaja toob ette, et ta püssi Teppan'ilt saanud, pärast salgab ta aga seda. Komisjon paneb Asutawale

Kogule ette surmanuhtlust eluaegseks sunnitööks muuta.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud see ettepanek wastu wõtta.

11. Wabariigi Walitsuse wastus arupärimiste peale 1) 61 väljasaatmise kohta ja 2) raudteestreigi mahasurumisel ettewõetud karmide abinõude asjus.

Siseminister **K. Einbund**: Ausatud rahwasaadikud! Omal wiimasel koosolekul wõttis Asutaw Kogu kaks arupärimist wastu. Esimene nendest on iseseiswate sotsialistide poolt, nende karmide abinõude asjus, mis raudteestreigi mahasurumisel olid walitsuse poolt. Teine neist sotsiaaldemokraatliku rühma poolt 61 Eesti wabariigi kodaniku väljasaatmise asjus. Nendes arupärimistes küsitakse: 1) millega olid tingitud Wabariigi Walitsuse wõimude poolt streigi mahasurumiseks karmid surweabinõud, ja 2) mida kawatseb Wabariigi Walitsus nende lõpetamiseks ja heakstemiseks ette wõtta?

Teises arupärimises, mis kogu selle streigi asjaga ühenduses on, küsitakse: 1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et sõjaminiistri ja siseministri määrusel 61 Eesti wabariigi kodanikku, raudtee- ja posti-telegraafiteenijaid, seaduswastaselt on Wenemaale saadetud? 2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et väljasaadetute seas 4 meest on, keda sõjawäljakohus 9. aprillil sel aastal wabaks mõistis, ja kes sellepärast kahekordselt seaduswastasel wiisil mitte ainult wabale jalale ei pääsenud, waid keda riigi piiridest wälja saadeti — põhjendusega, et nemad nendessamades kuritegudes süüdi olewat, mis asjas neid kohus õigeks mõistis? 3) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et sõjaminiistri ning siseministri poolt seaduswastasel wiisil riigi piiridest wäljasaatmisega karistatud wabariigi kodanikkude õigusi wiibimata jalule seada?

Enne kui lühidalt nende 5—6 küsimuse peale wastata, paluksin ma Asutawa Kogu liikmeid lühidalt ära kuulata seda eellugu, mis need Wabariigi Walitsuse poolt ettewõetud sammud wälja kutsus. Teiseks paluksin ma Asutawa Kogu liikmeid asuda seisukohale, mis walitses streigi ajal ja mitte jääda sellele hinge-

olulisele tasapinnale, mis walitseb praegu. Enne streiki oli üldine poliitiline seisukord teistsugusem, kui praegu. Nagu teada, oli siis enamlastel suur pealetungimine Poolamaa wastu, millel head tagajärjed olid. Need head tagajärjed waimustasid nõukogude Wenemaad ette wõtma suuremat aktsiooni mitte ainult Poolamaa, waid ka teiste riikide wastu. Muuseas peeti silmas ka wäikeriike. Nõukogude Wenemaa tarwitas sel korral kahte wahendit: üks neist oli sõjariistad ja teine — agitatsioon. Poolamaa wastu olid sihitud sel korral suuremad sõjajõud, teiste riikide wastu wõeti tarwitusele agitatsioon, et sünnitada pööret enamluse kasuks. Wiimase abinõu tarwitusele wõtmisega on ühenduses ka meie streik. (J. Piiskar, is.: Näiteks!) Kõige esiteks awaldati siin kõiksugu waleteateid ja laotati ka wäljaspool laiali. Peale selle on huwitaw, et just meie streigikordalrajatel on olnud ühendus agitatsiooni ringidega. Juba waremalt juhtis peaminister tähelpanu selle peale, kuidas meie ärewat seisukorda taheti ära kasutada meie riigi kahjuks. Peaminister juhtis tähelpanu selle peale, kuidas kohalikkude agitatsiooni allikate kaudu juhiti waleteateid wäljamaale ja teated ilmusid sellisulistes lehtedes. Ma ei hakka neid teateid ette tooma, kuid mõne üksiku tahan siiski näidata. Nii kirjutatakse ühes neist artiklitest: „Trükitööliste streik laguneb ka tööstuse peale. Ühes posti-telegraafia ja raudteeteenijatega nõutakse 300-margalist päewapalga miinimumi. Töölised nõuawad ühendust Wenemaaga ja on saatnud kurjeeri, et 3-da internatsionaali esitaja Tallinna tuleks.“ Edasi teatas üks kohalik suurema riigi konsul, et nende poolt püütawat kinni raadiot kellegi Hansen'i allkirjaga, kus Eesti asju hoopis pahupidi kujutatakse. Huwitaw on, et niisuguseid abinõusid katsuti tarwitada samal ajal ka Lätimaal ja seal katsuti ka neid teateid laiali laotada. Wististi ei ole rahwasaadikutel teadmata, et sel korral wõeti kinni Lätimaal Tukri enamline organisatsioon, kes eestkätt ennast Läti raadiojaamadesse oli asetanud. Teisest küljest on kindlaks tehtud, et ka seespool oli pealetungimine kindla plaani järgi, nimelt katsuti ära kasutada streigi meeleolu suurema pöörde jaoks. Selles asjas julgeksin Asutawale Kogule ette panna ühe kirja, mis minule alluwa asutuse poolt minu otsekohesel nõudmisel mulle kätte on toimetatud. See kiri on kokku

seatud uurimismaterjaali põhjal, mis on saadud rohkearwuliste kinniwõtmiste juures, mis algasid augustikuu keskpaigas. Arreteeritud on selles sihis 60 inimest. Täna tuli weel teateid juurde, nii et praegu on arreteeritud 70 meest. Kinniwõtmisi on toime pandud meie suuremates punktides: Tartus, Narwas, Pärnus, peale selle weel Raplas, Rakweres, Wiljandis, Kuressaares ja ka Tallinnas. Ma wõin tähendada, et igalpool ei ole kinniwõtmised läinud mitte ilma werewalamiseta, waid on olnud ka wastastikust werewalamist, nii näiteks, Pärnus ja Raplas. Nende kinniwõtmiste tagajärjedest lubaksin ma mõnda lühidalt ette kanda. Minule kirjutatakse: „Sellega on minul au Teile ette kanda, et Tartus läinud augustikuu keskpaigas sai awalikuks uus organisatsioon, mis Tartus asus ja millel olid osakonnad ja üksikud tegelased, mis pea igas linnas olid. Senni on arreteeritud Tartus, Tallinnas, Narwas, Rakweres jne., kokku 60 isikut pluss wiimased kinniwõtmised, kokku 70 isikut, kelle süü on nende eneste seletuste ja kättesaadud dokumentide järel kindlaks tehtud ja need asjad on juba otsaga sõjakohtu käes. Organisatsiooni tegewaks juhiks oli Tartus see ja see, tema abiks — see ja see, kelle nimesid ma praegu ei awalda. Üldised juhtnõõrid ja rahalise abi sai organisatsioon Peeterburis asuwalt kommunistlikult büroolt, kelle juhtideks olid wiimasel ajal Käspert, Lilienbach, Pöögelman, Wakman, Wallner ja teised. Nimetatud büroo oli siinsete organisatsioonidega alalises tegewuses ja neile andis ta oma tegewuse ja kulude üle aru, mida läbiotsimise juures organisatsiooni peakorteris on leitud. Kohapealse tähtsusega asjade üle sai organisatsioon juhtnõõre ühelt kohapealselt suuremalt tegelaselt, nimelt Wiktor Kingissepp'alt, ja ka Ligimets'alt ja Rästa'lt, kes praegusel ajal Tallinna osakonna keskkomitee juhatajad. Nendega peeti sidet Tallinnas elawa nais-terahwa kaudu, kelle nime ma praegu ei nimeta. Tartus olid organisatsioonil oma liikumisabinõud, hobune ja jalgratas. Nagu läbiotsimisel leitud kirjawarast ja ülekuulamisel selgunud seletustest näha, oli organisatsiooni ülesandeks peale kõigi muude, mis üles loetud, organiseerida igas linnas, mis ka meie sõjawäe kohta käis, maakonnas, kihelkonnas ja wallas tööliste kollektiwi, neid warustada sõjariistadega ja organiseerida awalikule mässule. (J. Piiskar, is.: Kas sõja-

riistu on ka kätte saadud?) Oodake, silmapilk. Esimene kawatsus awalikku mässu tõsta on olnud wiimase streigi ajal, kus streiki katsuti raudtee, posti ja telegraafi peale laiali laotada, mis igasuguse läbikäimise lõpetaks ja kohtadel, kus vähem sõjawäe, wäljaastumist kergendaks. Selleks olla ka kõik tehtud, kuid streik rauges ja liikumist ei katkestatud mitte. Uurimisel on weel kord ümberlukkamata kinnitatud, et Tallinna wabrikutes töötawad kollektiivid ühenduses on kommunistliku organisatsiooniga. Üksikasjalised andmed selle kohta on weel selgituseta. Juba algusest peale on nad wastawa käigu saanud. Peale mitmesuguste ringkirjade nimetatud organisatsioonidelt on leitud suurem hulk walepassisid, isikutunnistuse plankisid, 82 mitmesugust kwiitungi raha wastuwõtmise üle kihutustöö eest, aruanne Eesti kommunistliku organisatsiooni agentuuri rahaliste wäljaminekute üle jne. Samast läbiotsimisest, tõendused wiimastele, on minu kätte sattunud weel üks dokument, kus tõendatakse, et käesolewa aasta aprillikuus on wäljaminekuteks tarwitatud 159.925 marka, ja wististi ainult Tartu punktis. Aruanne on Wenemaalt. Edasi on minul teateid, et just enne selle streigi lahtipuhkemist on sellesama Peeterburi keskorganisatsiooni poolt kohalikkude asutuste arwel 500.000 rubla kullas deponeeritud ja kohtade peal selle ja selle käsutada. Peeterburi kommunistlikkudes ringkondades on nüüd huwitaw lootustkaotaw meeolelu nurjaläinud streigi üle. Kui streik juba lõppemas, on kurjeeriga teade keskkomiteesse kohale jõudnud, kus Pöögelman organiseerimiseks juhtnõõrisid kirjeldab. Muuseas on kindel teade minul ühelt salakoosolekult, kus üks kohalik kommunistide suurem tegelane awalikult hoobeldes on öelnud, et ta ei taha mitte oma nime kanda kui kommunist, kui mitte oktoobri lõpul Eesti kodanlik walitsus oksas ei kiigu ja nõukogude walitsus sisse seatud ei ole. Ma arwan, et kuigi wast seda lauset liiaks wotta, kui seda kõrwu seada teatawast rühmast Asutawa Kogu liikme samasuguste seletustega, mis siis liialdusena nii wäga ei paista. Peale selle — post skriptum — teatatakse, et organiseerijate palgad on kõrgendatud, arwesse wõttes wiimaste hädaohtu jne. Agiteerijate palka on kunni 12.000 margani kuus tõstetud, niisama ka lendlehtede wäljalaotajate palka 8000 margani. (J. T e m a n t,

maal.: Lööwad meie ministrid üle!) Edasi on minu kätte sattunud dokument, mis tõendust annab kindlatest salaorganisatsioonidest, mis siin pesitsewad. See dokument, mis kätte saadud nõukogude riigi agitatsiooni organisatsioonide lähikonnast, on wenekeelne ja käib tõlkes lühidalt järgmiselt: „Wõru raionis edeneb praegusel korral pörandaalne agitatsiooni töö sügise pöörangu jaoks ja sellepärast palun mina seks otstarbeks meile agitatsiooni wäljaminekuteks 20.000 marka.“ See kiri on adresseeritud sinna punkti, mis mina tähendasin. Edasi wõiksin ma sellega, et wälja selgitada, kui suure agarusega siin töötati, weel Asutawa Kogu liikmete tähelpanu järgmiste asjaolude peale juhtida. Meil läks korda tabada kommunistide wiimast suuremat trükikoda, milles trükiti just seda ajalehte „Kommunisti“, mida meie wist igäüks tunneme. Ma wõiksin austatud Asutawa Kogu liikmetele näidata, kui suurepäraline trükikoda see on olnud. (W a h e l h ü ü e: S e k w e s t r e e r i t u t e s t p a r e m!) Selle trükikoja leidmine ei ole mitte ilma ohwriteta, meie, kui ka nende poolt, läinud. Siin on kolm eksemplaari üleswõtet ühest ja sellest samast trükikojast. Selle trükikoja leidmisel tuli ilmsiks üks arwe, millest näha on, et neil kawatsusel on olnud 12 niisugust trükikoda käima panna. Nimelt on tellitud ühest kohalikust ärist 12 uut rulli juurde, 2 rulli olid juba töötamisel ja 2 rulli olid walmis saamas, ja siis weel 12 rulli sinna juurde. Need tõendawad, missugused kawatsused neil oma literatuuri populaarseks tegemise asjus olid. See asi on sõjawäe prokurööri käes, ja seal loomulikult kogu see asi selgub weel põhjalikumalt. Edasi, selsamal ajal umbes tuli meil ilmsiks üks wäga huwitaw asjaolu. Nimelt, et Saksa riigi alam, üks kuulus endine lendur, kes ennast kord Saksa riigi alamaks, kord teiste dokumentide järele Tsheho-Slowaakia alamaks nimetab, sai tabatud sõjariistade müütamise pealt kohalikule nõukogude esitusele. Nimelt tema poolt tehti pakkumised ja kogu see kirjawahetus saadi selle juures kätte, ja see on otsaga jällegi sõjawäe prokurööri kätte läinud. On andmeid, et nende sõjariistade tarwitamine oli laiemaks otstarbeks määratud. Edasi, missuguses ühenduses see streik oli nõukogude Wenemaa agitatsiooni organisatsioonidega, annab tunnistust järgmine dokument, mis kätte on saadud jälle seitsamast allikast

ja mis Wenemaalt on saadetud ja järgmiselt kõlab: „Mina käsin: 1) et kommunistlik kihutustöö Eestis wilja-ei kanna, nagu wiimane streik näitab, et ilmaasjata väliswaluutat mitte raisata, — kihutustööst Eestis loobuda uue korralduseni.“ Mis sihiga see telegramm on saadetud, kas tema otsekohele sihiga wõi mingisuguse tagamõttelise sihiga, seda ma ei wõi öelda. Aga see dokument tõendab küll, et ühendus ja kindel side on olnud. (Wahelhüüe: Seda teawad teised paremini!) Aga siiski ma julgen seda ka neile Asutawa Kogu liikmetele teatada, kes seda mitte weel ei tea. Edasi peaksin tähelpanu juhtima ühe huwitawa asjaolu peale, mis toendab, et meie streikijatel ühendus oli nõukogude riigi kohalikkude agitatsiooni organisatsioonidega. Nimelt pööravad meie töölisel streigi ajaks esitaja poole kirjaga, milles need järgmist ütlevad: „Peame oma kohuseks Teile teatada, et üldise streigi korral Wene transiitööd mitte ei kannata ja oma harilikku käiku käiwad.“ Selle kirja peale on umbes järgmise sisuga resolutsioon tehtud: „Makske töölistele niipalju, kui nad streigi puhul nõuawad.“ See kiri selle resolutsiooniga on läinud ettewõtja kätte, kelle all otsekohe nende tööliste juhtimine oli. See on oma poolt saatnud järgmise sisuga kirja — toob kõige esmalt ette selle resolutsiooni ja siis ütleb: „Mina ei wõi mitte sellega leppida järgmisel põhjusel: nagu teil teada, töötame meie lepingu põhjal teiega, sellepärast ajame meie ka oma ekspeditsiooni asju iseseiswalt ja sõlmime tingimised töölistega iseseiswalt. Teie arwasite woimalikuks ise ilma meieta töölistega läbikäimise astuda, millega meie ei wõi mitte leppida, sellepärast et ühe osa tööliste rahuldamine ühe normidega, toob meile kaasa seda, et teine osa töölisi kindlasti samasuguseid norme nõuab, ja teiseks ei wõi leppida sellepärast, et praegune streik kannab üldist iseloomu, ja nagu põhjust arwata on, tahab üks osa töölisi sellele streigile anda poliitilist iseloomu. Sellel põhjusel ei taha meie oma peale wõtta seda initsiatiivi, et meie esimestena tööliste liialdatud nõudmistele järele anname.“ Selle peale tuleb siis ettewõtja kirjale järgmine wastus: „Panen Teile ette woimalikult ruttu oma asja lõpetada ja osa arweid üle anda lõpuliikude arwetetegemiseks.“ Sellega olid selle ettewõtjaga asjad lõpetatud ja wõeti teine, kes otsekohe tööliste nõudmisele

järele andis. (K. Päts, maal.: Kas nime wõite öelda?) Nimesid ei taha ma praegu nimetada. Juba eelmisel Asutawa Kogu koosolekul tähendasin, et streigikomiteel oli, wõi taheti luua, kindel ühendus meie sojawäega. Laotati üleskutseid wälja, milles üles kutsuti sojawäelasi poliitilisi ühisusi asutama ja ametiühisuse liikmeteks astuma. Kõik need asjaolud olid meil teada juba enne kui streik lahti puhkes, ja ka nendel päewadel oli teada see üldine tahtmine, mis streigi organiseerijad kawatsesid läbi wiia. Üksikasjalikud andmed selle tahtmise teostamiseks selgusid alles pärast. Iseäranis pööras walitsuse tähelpanu enese peale see asjaolu, et töölistel nii suur rutt oli eneste nõudmistega sel korral. Palkade asjus oli kokku lepitud nõnda, et alles 1. septembril palkade uus rewideerimine käsile pidi wõetud saama ja senni need palgad pidid kestma, mis 2 kuud tagasi määratud olid. Aga just augusti algul wõi ka juuli lõpul oli kindel tahtmine seda kõike kindlas korras tege- ma hakata, ja just tahtmist ette aimates, ei saanud wastawad ministeeriumid ja Wabariigi Walitsus mitte teisiti talitada ja teisi samme astuda, kui abinõusid tarwitusele wõtta, et meil mitte see streik ei laieneks niisuguste asutuste ja tökoh- tade peale, ilma milleta riik funktsioneerida ei wõi. Olles poolsõjalises seisukorras, pidid abinõud tarwitusele wõetud saama posti-telegraafi, elektri-, gaasi- wabriku ja weewärkide tööliste ja ametnikkude streigi vastu. Kõigis teistes kohtades aga streiki täiesti lubada ja sellele seal mitte wahela segada. Nõnda siis, esiteks oli meil sõjaseisukord ja teiseks oli makswate seaduste järele streik keelatud riigiasutustes, samuti ka wastawate riigiteenijate keskel. Sellekohasel nõupidamisel tuldi otsusele, minu ettepaneku peale, hoiatada streikijaid niisuguste sammude eest. Hoolimata sellest ja teades, et meil ajutise walitsuse poolt streigiwabadus oli deklareeritud, — mille peale akl. Martna eelmisel koosolekul tähelpanu juhtis, — hoolimata sellest, et see kui deklaratsioon maksma pidi, teadsime meie ometi, et need makswad seadused igas kohas streikida ei luba. Toetades just nende makswate seaduste peale, awaldas wabariigi sojawäe- ja kaitseliiduülem polkownik Unt oma määruse 2. augustist 1920. a., mis Asutawa Kogu liikmetele teada. Sellega oli konstateeritud ainult see seaduslik kord, mis

olemas, hoiatusena ette, et sellest mitte üle ei astutaks. Kuid huwitaw, et sellest hoolimata juba järgmisel päewal algab osaline streik Kopli trammil, elektrijaamas, Peetri laewaterhases, mis I linnajaole elektrit annab. Toetades eelnimetatud sundusliikude määruste peale, likwideeriti juba selsamal päewal streik. Kuid kõik need hoiatused raudteelaste peale ometi ei mõjunud, ja meie näeme, et 7. augustil kell 11 hommikul algab raudteestreik. Sel streigil oli ka oma väikene eeljalugu, mis väga huwitaw oma kohast. Nimelt 6. augustil ütles veel raudteeliidu esimees Einman ministrile, et mingisugust streiki karta ei ole. Kuid samal päewal õhtu hilja tehakse otsus ja see otsus kõlab nõnda: kinnitatakse eelmisega raudteeliidu nõukogu otsus streikima hakata. Selle tõenduseks, kuidas raudteeliidu esimees katsus streigi algust warjata, lubatagu, et ma Asutawa Kogu liikmetele ette kannan osa raudteeliidu koosoleku protokollist.

6. augustil otsustatakse 13 häälega 2 hääle wastuseismisel ja 1 erapooletuks jäämisel tähtaja möödaminekul, nõudmiste mittewastuwõtmise korral, asja käigu juhtimist streigikomiteele üle anda korraldamiseks. Walitsusega ei tule mingit läbirääkimist alustada. Samal 6. augustil otsustatakse 12 häälega 2 wastu ja 1 erapooletusel resolutsioon wastu wõtta, et streigi wäljakuulutamise tähtajaks määrata 7. august kell 11 hommikul. Märgiks on wedurite ühine wile. Alla on kirjutanud kõik juhatus liikmed. Nüüd algas raudteeliidus igasuguste streigiüleskutsete ja instruksioonide wäljaandmine. Ühes teadaandes, mis kõikidele raudteelastele on kirjutatud, paistab kindlasti silma see sihilikkus, millega walitsusele wastu taheti hakata. See üleskutse käib umbes nõnda, et tööliste olla pandud 1. juulist uued palgad maksma ja ka teataw osa warustust juurde, ja nüüd tuleks nõudmisega esineda, et tähendatud palgakõrgendus ja warustus antagu ka kuuteenijatele wälja. Tõesti otsustas walitsus 1. juulil tööliste uute normide järele palka wälja anda, kuid kuuteenijate ja riigiametnikkude palga otsustamine jäi hilisemaks, sest et ametnikkude palganormid ei olnud veel läbi waadatud. Wastust oodati 6. augustil kell 15. Tähendatud ajaks ei saadud walitsuselt veel mingit wastust peale teedeministri sõnade, et kuuteenijatele 1. juulist elukalliduse lisa 130% wõrra tõstetakse, teiste nõudmistega tutwusta-

miseks aga aega nõuti. Liidu juhatus leidis täielikus wastuse mitteandmises raudteelaste mittemillegiks panemist ja otsustas streigikomiteed wolitada 7. augustil kell 11 hommikul streiki wälja kuulutada. Liidu juhatus kutsus üles kõiki raudteelasi üksmeelselt streigi korraldusele alluma jne. Nüüd on just huwitaw see, et raudteeliidul oli väga hästi teedeministri sõnadest ja deklaratsioonist teada, et walitsus on kuuteenijatele 130% palgakõrgendust lubanud, ja et ka teised nõudmised warustamise asjus tulewad läbiwaatamise alla, kuid hoolimata sellest, on nemad sihilikult tahtnud ministri seletusest mööda minna ja öelnud, et see seletus on neile suusõnaliselt antud ja ei ole teada, kas see oige on ja kas walitsus seda otsustanud on wõi mitte. Üks poolriiklik asutus, nagu seda raudteeliit oli, wõi nagu ta ennast pidada tahtis, oleks pidanud ka walitsuse liikme seletust, kui niisugust, wõtma nagu ta kõlas, sellest hoolimata läheb raudteeliit streigi wäljakuulutamisele üle ja pöörab raudteetööliste poole üleskutsetega, kus öeldakse, et wäljasolewate wedurite wiled peawad 7. augustil kell 11 hommikul märgiks olema selleks, et meie streiki algame. Kõik peawad, kui üks mees wälja astuma, ja hoolimata kõigist sundustest ja täakidest, ärgu hakaku keegi enne tööle, kui sellekohased nõudmised täidetud, meie esitus tunnistatud on eluõiguslikuks ja kunni streigikomitee selleks korralduse teeb. Koigile sellele annab iseloomuliku wärwi see instruksioon, mis nüüd maksma pannakse selle streigi läbiwiimisel kogu raudteel. Ta on 13. punkti pikk ja sisaldab eneses umbes järgmist: streigi kuulutab wälja streiki korraldaw keskkomitee ja ta algab ühe korraga terwes raudteede wõrgus. Kohe streigi kuulutamisest teada saades, peawad kõik raudteelased töö seisma jätma, wedurijuhid, kes wäljakuulutamise ajal teel wiibivad, wiivad kaubarongid esimesesse jaama, kus nad wagunid maha haagiwad ja wedurimeeskonna oma depoosse wiivad. Reisijaterongid wiiakse lõpujaama, kus rongimeeskond 12 tundi pärast kohalejõudmist lähemaid korraldusi streigikomitee poolt peab ootama, ja kui mingit korraldust ei tule, siis niisama toimetama, nagu kaubarongidki. Komitee peab selle järele walwama, et streigimurdjaid ja prowokaatorid ei oleks ja kohapealsed streigikomiteed kohustatakse kõiki keskkomitee poolt tulewaid käskusid

täitma. Sektsioonide ja streikide komiteed peavad hoolega selle järele walwama, et ainult neid korraldusi täidetakse, mis kannawad allkirju — Prügi, Tannebaum, Aawik, Tikman. Osakonna streigikomitee määraku igasse jaama usaldusmees, kes streigiliikumise järele peab walwama. Sõmejaamades peab üks usaldusmees walitud olema, kes ühes teiste osakondade usaldusmeestega streigikomiteed aitawad raudteel korda pidada. Streigi alguse lõputermi annab teada streigi keskkomitee teadaandmisega, millel vähemalt kolm ülemaltähendatud allkirjadest peab olema. Nagu sellest näha, oli kõik wiimase peensuseni läbi moeldud, et streiki kogu raudteel läbi wiia. Kui peenelt tema wälja töötatud oli, selleks annab tunnistust nende kohalikkude organisatsioonide korraldus, mis streiki pidid korraldama, pidid streiki juhima kõigi oma mitmekesiste sektsioonidega. Kuid nende ettekandmine läheks muidugi kaugele. Siin olid iseäralikud wolitusplangid igähele eraldi tehtud, mis ametis keegi pidi olema jne. Siis, kui streigikomiteel see korda läks, et ta osalise streigi raudteel läbi wiis, siis awaldas tema järgmise üleskutse, mis on sihitud weewärkide ja linna gaasi- ja elektritöölise wastu, mis järgmiselt kõlab: „Streiginõukogu teatab teile, et streigi olemasolemise pärast, mis on käimas kapitalistide ja nendest ärakurnatud tööliste jne. ka linna gaasi- ja elektritöölisest teistega ühineda tuleb jne.“ Sellega taheti ka käsi wälja sirutada weewärgi ja gaasitöölise peale. Missuguse agarusega see streigikomitee kõigis kohtades ennast katsus läbi wiia, näitab see asjaolu, et streik lõpeb juba 10. augustil, kuna 11., 12. ja 13. seesamane streigikomitee saadab üleskutseid, et täna 12. augustil streik kestab edasi. Alles siis, kui näha oli, et kogu see asi juba lõppenud oli täieliku fiaskoga, siis lõpetati ka wiimaks streik.

Kõike seda arwesse wõttes ei saanud sõjawäeringkonna ja kaitseliidu ülem polkownik Unt teisiti talitada, kui pidi karistusi jagama oma 2. augustil s. a. wäljaantud määruste järele. Selleks said arreteritud raudteeliidu juhatus ja teised asja eesotsas seisawad isikud, kes anti sõjawäljakohtu kätte. Päewakäsuga nr. 112, sõjawäeringkonna ülema poolt, anti kohtu kätte kokku 14 süüalust. Nendest mõisteti 7 karistusallusteks ja ülejäänud otsustati kohtu poolt mittesüüdi ole-

wateks tunnistada. Kuidas see päewakäsk kõlab, ma arwan seda ei tarwitse mul mitte ette lugeda. Kohtu kätte on nemad antud, süüdistatud süütegudes, mis on ette nähtud n. s. § 1359^a. Kuid siis selgus, et üks osa nendest, nimelt ülejäänud 7-mest, hoolimata sellest, et sõjawäljakohtus nemad süüdi ei leidnud olewat materjaali puudusel ja osa nendest süüdi ei leitud olema selle paragrahwi põhjal, mille järgi nad kohtu kätte antud, kuna nad süüdi olid teiste paragrahwide põhjal. Seda arwesse wõttes kannab polkownik Unt sõjaministrile järgmist ette: „Kannan ette, et raudteelaste organisatsioon, raudteeliidu juhatus, organiseeris streigikomisjoni, kes awaldas üleskutse, mis ässitas töölisi 7. augustil s. a. tööde lõpetamisele raudteedel ning selle tagajärjel ka osaline streik Tallinna jaamades algas, milles süüdistatakse allpoolnimetatuid isikuid: 1) Narwa linna kodanik Arwed Kiho, keda süüdistatakse selles, et ta kuulutas raudteeliidu juhatuses olles üleskutse 7. augustil s. a. omawoliliselt skp. kell 11 hom. raudtee streigi wälja. Seda sama tegid Niitman, Kull, Kiik ja teised, kelle kohta niisamasugune süüdistus on.“ Sellepärast paneb polkownik Unt ette neid, kui kahjulikke kodanikke, Eesti wabariigi piiridest wälja saata. Teisi, kes wäljakohtu poolt said õigeks moistetud, nimelt Horn, Walbe ja Norman, on polkownik otsustanud administratiiwsel teel karistada. Asja lähemalt arutades selgus leitud materjaali põhjal nende kohta, kes kohtuotsuse põhjal wabastatud said ja kes wälja saadeti, et nemad ometi selles süüdi olid, mis raudteestreigile ässitas ja nad ka ise alla kirjutasid. Juurdeleitud materjaali põhjal selgus, et nemad ühenduses olid raudtee kollektiiwidega, ja et nemad tegelikult ässitamisest osa wõtsid ja nähes, et nende töö, kui kommunistide töö, lõppema ei saa, otsustati neid sise- ja sõjaministri poolt, kui kahjulikke ja hädaohtlikke isikuid Eesti wabariigile, ühes teistega wälja saata. See tähendab, nad ühendati teistega, kellele ette oli pandud wälja minna.

Kõiki neid karistusi kokku wõttes, mis raudteelaste kohta olid tehtud, saame järgmised tagajärjed: Sõjawäljakohtu poolt karistatud oli 7, administratiiwsel teel sõjawäeringkonna ülema poolt oli 40 karistatud, kuid pärast lähemalt nende poolt sisseantud palwekirjade põhjal täiendawaid juurdusi ette wõttes selgus, et nii mõnedki nendest administratiiw karistuse

alla ebaõigelt on sattunud ja täiendawatel juurdlustel wabastati polkownik Unt'i poolt 12 karistatut nende karistusest, 4 kohta on praegu administratiiv karistuse otsuse seismapanek otsustud. Sellest näeme meie, et õige wäikene protsent raudteelasi on sattunud karistuse alla nende poolt toimepandud rohke- ja suurearwulise streigist osawõtjate seast, ja et kogu seda asja on nii ettewaatlikult toimetatud ja et pärast on täiendawaid juurdlusti nii põhjalikult toimetatud kui wõimalik on olnud, neist 12 wabastada ja järele jäänud on nendest, kes administratiiv teel karistud olid, ainult 24. Ühenduses selle streigiga oli posti-telegraafiteenijate streigi wäljakuulutamise katse. Juba umbes paar päewa enne seda sai arreteeritud posti-telegraafiliidu esimees Leist, sellepärast et tema teatawasti oli teinud katsed posti-telegraafiametnikkude streigile õhutamiseks. Tema oli liikunud mööda maad, pidanud kommunistlikke kõnesid oma ametkonnas ja arwesse wõttes tema eelmist wäga iseloomustawat ja kahjulikku ning hädaohtlikku tegewust, sai tema tegewuse katkestamine aresti läbi korraldatud. Warsti pärast seda sai arreteeritud sarnastel põhjustel teine posti-telegraafiliidu juhatus liige. Selle peale tuleb aga streigikomitee poolt üleskutse: „Seltsimehed, posti- ja telegraafiteenijad! Üldine streik kestab edasi ja teid kutsutakse ka wälja astuma. Järelejäänud osa posti-telegraafiliidu liikmetest, nimelt üks osa liikmetest, saadab selle peale Wabariigi Walitsusele kategoorilise ultimaatumi: Il üleriiklik posti-telegraafiteenijate kongress, ühines raudteelastega, ja praeguse raudteestreigi puhul on posti-telegraafiliidu juhatus, kongressi otsust täites, raudteelaste palganõudmisega ühinenud ja pöörab uuesti Wabariigi Walitsuse poole palwega, oma märgukirjaga, et posti-telegraafiteenijate päewapalga alammääraks oleks 153 marka, missugune määrus maksuma pannakse, ja selle nõude täitmatajätmise puhul on sunnitud posti-telegraafiteenijate liit pohikirja järele täitma kongressi otsusi ja ühinema raudteelastega streigi elluwõimises. Ühtlasi nõuab liidujuhatus oma liikmeid Leist'i ja Mölder'it kiires korras wabastada. Wasutus nende nõudmiste peale peab antud saama 10. augustil kell 12 päewal Wene tänaw nr. 9 posti-telegraafiteenijate liidu juhatusse. Alla on kirjutatud kolm juhatus liiget. Arusaadaw, kui niisuguse ultimatiivse nõudmisega pöörati walitsuse

poole ja arusaadaw, kui nemad juba tegelikult streigi wäljakuulutamiseks olid üleskutsed walmis teinud, streigi kawa oli walmis, see oli ka juba laiali saadetud, kuid posti-telegraafi agaral tegewusel poole tee peal tabati kinni instruksioonid ja üleskutsed — kui koik see tehtud oli, on loomulik, et walitsus ei saanud siin teisiti talitada, kui lasta arreteerida kõiki isikuid, kui kahjulikke ametnikke streigi organiseerimises, ühtlasi sulguda posti-telegraafiteenijate liit, kui organisatsioon, kes riigiwastaselt ennast ülewal pidas. Sellele järgnes aga weel 61 Eesti wabariigi kodaniku wäljasaatmine. Hakati sõeluma wahepeal leitud andmeid ja materjaalisid ja leiti, et isikud, kes töötasid kollektiiwides ja isikud, kes tegelikult juhtisid raudteed ja posti-telegraafi, et kõik need isikud juba oma endises tegewuses olid nendes organisatsioonides ennast üles näidanud kui kahjulikud isikud meile ka tulewikus, ja kõike seda materjaali soeludes hakati kontroleerima neid kokkutulnud nimekirju, kes streigist tegelikult osa wõtsid, juba olewa materjaaliga ühelt poolt kaitsepolitsei andmete järgi, teiselt poolt wastawate asutuste andmete järgi ja kolmandalt poolt olewate andmete järgi wastawa sõjawäe korralduse poolt. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : A g a k o h u s ?) Siin talitati nüüd administratiivsete abinõudega, sest kohut oodata oleks tähendanud streiki kaks kuud edasi kesta lasta, ning kolmekordse kontrolli järele leiti wiimaks, et üks osa nendest meie tulewase riikliku julgeoleku ja rahulikkuse pärast peawad... (J. P i i s k a r, is.: K e s l e i d i s ?) wabariigi piiridest lahkuma woi siin kahjutuks saama tehtud oma tegewuses. Kui asutatud Asutawa Kogu liikmeid wahest mõne üksiku wäljasaadetu iseloomustamine huwitaks, siis ma wõiksin nendest aktidest, mis igaühe kohta olemas on, kokkuwõttes mõned read ette tuua. Näiteks ühe kohta: raudtee depoo liige wabrikutes pörandaaluseid lehti laiali loopinud wõi jälle keegi raudtee kollektiivi liige tegi kihutustööd Eesti wabariigi kukutamiseks, warjas enese juures Eestisse Wene maalt sissetulnud salakuulajaid, kelledest üks kätte saadi ja Wene maale tagasi saadeti, tegi kihutustööd siin ja seal ja tabati selle juures ka paar päewa tagasi Wene maalt tulnud isik, kes sinna oli ära peidetud ja alalises läbikäimises oli pörandaalustega, muuseas ka Kreuks'iga; Tegi kihutustööd üldise streigi heaks ja Eesti

wabariigi kukutamiseks; Ta sai sellepärast kinni võetud ja wangilaagrisse paigutatud. Wõi jälle tegi kihutustööd reisijate seas rongi peal, et siin peab nä-ruse palgaga tööd tegema, kuna Wenemaal nii hea ja kõike küllalt saada, ja et Eestis warsti kommunistlik walitsus saab sisse seatud. Kõik need süüdistused on kokku võetud sellekohaste andmete põhjal, igauhe kohta käiwates juurdlustes. Ma arwan, et see wiiks wististi kaugele, kui meie siin igauhe karakteristikat hakkaksime wastawalt esile tooma. Nõnda kindlasti uurides, materjaale kokku kogudes, sai arreteeritud 61 isikut ja paigutatud wäga mitmetesse kohtadesse, kus nad üle kuulati ja kõige wiimaks Pääsküla wangilaagrisse saadeti. Niiwiisi asjaolusid läbi sõeludes jõuti otsusele, et meil Eesti wabariik mitte nii kõwa ei ole, et ta wõiks igas asjas kohtu peale lootma jääda ja arwesse wõttes seda, et Wene ajutine walitsus, sellesamas seisukorras olles, pidi wälja andma seaduse 2. augustil, mille põhjal sise- ja sõjaministrile õigus antakse riigi julgeolekule, kättewõidetud wabadusele ja riigi rippumatusse kahjulikke isikuid, kas kahjutuks teha interneerimise kaudu või nende endi soowi järele neile wõimalus anda riigi piiridest lahkuda.

Mispärast see seadus on antud, selleks on ka selgete sõnadega öeldud, et kõrwaldada wõimalust kuritegelistel kawatusel walmineda kunni lõpuni sõja ja rewolutsiooni ajal, selleks ei ole mitte küllalt, et neid isikuid karistatakse pärast seda, kui nad oma kuritöö riigi wastu juba täide saanud on, waid julgeoleku kindlustamiseks on tarwis, et nemad juba enne oma töö täidesaatmist kõrwaldatud saaksid. Toetades nendesamade mõtete ja tarwiduste peale, mis on 2. augustil Wene walitsuse poolt kirja pandud, wormuleeritud ja sellele wastawalt kokku seatud, ning selle peale toetades tulid sõja- ja siseminister otsusele, et sedasama 2. augusti seadust tuleb ka meil tarwitada. Selle seaduse põhjal seadsime wäljasaatmise määruse kokku, mis järgmiselt käib: Waatamata sõjawäeringkonna ja kaitseliidu ülema määruste peale, hakkasid allpoolnimetatud postija telegraafiteenijad, arwu poolst 61 isikut, 7. augustil s. a. streikima ja kutsusid üles ka teisi raudtee-, posti- ja telegraafiametnikke, neid kihutades streigile oma töö seismajätmisega, riigikorrale wastuhakkamisega ja kihutus-

töö tegemisega nõukogude korra maksmapanemiseks Eestis. Wene ajutise walitsuse määruste põhjal otsustame kõik ülemalnimetatud isikud Eesti Wabariigi piiridest wälja saata, nende soowi järele Wenemaale. Nõnda käis see määrus, ja kui nüüd peale selle arwesse wõtta nende soowiwaldust, et nad Wenemaale saadetud saaksid, oleks huwitaw teada, kui palju meie sellega eksinud oleme ja selleks oleks huwitaw seda materjaali austatud Asutawa Kogu liikmetele ette kanda, mis peale selle on sündinud. Need 61 isikut, kahte nendest ei leitud kätte, nad olid põranda alla kadunud, üks suurematest tegelastest tabati pärast katuselt (W. Ernits, sd.: Ei olnud põranda all.), kuhu tema ennast läbiotsimisel oli ära peitnud, ja need 61 isikut Wenemaale jõudes on kohe koosoleku toime pannud ja järgmise otsuse andnud. Kuidas neid seal wastu wõeti, sellest ma ei taha kõneleda, iga-tahes oli see wastuwõtmine suurepäraline, punaste lippudega ja suurte kõnedega. Sellest kõneleda oleks üleliigne. Unustasin ütlemata, et Wene nõukogude riigi majanduslik esitaja nõusolekut awaldas korraldust teha nende wastuwõtmiseks.

Wenemaale jõudes otsustasid nad järgmist, missuguse otsuse meie leiame „Edasi'st“ 28. augustist s. a. ja „Krasnaja Gasetast“ — 26. augustist, tähendab kahhest lehest, mispärast arwata wõib, et see otsus ka õige on. Eestist wäljasaadetute koosolek oli 26. augusti õhtul, kus arutati töö jagamisesse ja teisi uude ellu puutuwaid küsimusi. Muuseas wõeti ühel hääle wastu ka järgmine resolutsioon: Meie, Eesti walgete walitsuse poolt wägiwaldselt nõukogude Wenemaale saadetud 50 Tallinna töolist, kui rewolutsioonilise töolisteklassi eelwõitlejad, teatame, et Eesti timukate walitsus meid mitte ainult ei wägistanud wangikodades ja koonduslaagris, waid ka kõige häbematumalt rööwis kõik meie riided, raha, uurid, isegi laulatussõrmused ja teised asjad wõeti läbiotsimiste ja wangistamiste juures ära ja meid endid saadeti kõrwalist teed salaja üle piiri.

Nõuame, et meie mahajäänud asjad wangimaja kontorist ja teenitud palk töokohtadest saaks wälja antud meie mahajäänud perekondadele. Wastasel korral wõtame Wenemaal olewate Eesti walgekaartlaste wastu teised abinõud tarwitusele, senni aga soowitame, et ka Wenemaalt Eesti minewatelt walgekaartlastelt

ja spekulantidelt, kes kõik oma warandused kaasa weawad, kraam saaks ära wõetud puudustkannatawate rewolutsionääride tarwis ja siis neid jne. Elagu töörahwa walitsus oma kurnajate kapitalistide üle kogu maailmas.

See resolutsioon iseloomustab nende meeoleolu, (Wahel hüüe: Iseloomustab tingimusi, milles neid kinni peeti.) mis juba siis awalduis, kui nad siit sõitma hakkasid ja teisest küljest iseloomustab see nende otsekohest walet ja otsekohest ebaõiget walgustamist Wabariigi Walitsuse asutuste kohta, mis täie sihilikkusega resolutsiooni on wõetud. Wõin teile öelda, austatud Asutawa Kogu liikmed, et nende wäljasaatmine sündis korgema riigiametniku juhatusel koigiti korralikult, ja et nad warustatud olid sineliga, 2 paari pesuga, ja et neile kaasa oli antud 3 päewa toidumoon, ja et neilt ärawõetud asjad arreteerimise juures, nagu see ikka sünnib, enne seda kui nad lõpulikult teele hakkasid minema, neile tagasi said antud ja kõikidelt sai küsitud, kas kõik oma asjad kätte on saanud. Pärast seda läksid nad oma teed. Et siin aga kõneldakse nende paljaksriisumisest, see iseloomustab ainult selle seltskonna ilmet. (J. Temant, maal.: Muidu Teie ikka neid enam lasi ei usu, kuidas Teie „Edasi“ nüüd niisute?) Seda kõnelewad ka kõik teised lehed, mispärast põhjust ei ole arwata, et see mitte õige ei ole. Edasi saime meie kohalikult nõukogude Wenemaa esitajalt telegrammi, mis tema oma kord oli saanud Wenemaalt: „Wäljasadetud Eesti kommunistid tulid Petrogradi, kus nemad on wastu wõetud ja paigutatud asutusi mööda. Suur osa nendest on head töölised, töötawad hästi ja on rahul oma seisukorraga. Paluwad ainult, et neid mitte teistesse kohtadesse ei saadetaks.“ Sellest meie näeme, et wenelased nendega rahul on, kui oma meestega ja edasi wõin ma teile teatada, et wiimasel ajal on nad väga tähtsale kohale, nimelt meie optantide rewidentideks määratud, kui ma ei eksi, wist Jamburgis. (Üldine n.a.e.r.) Ja on teateid, et nemad oma ülesannet õige agaralt täidawad, nagu seda „Edasi“ kirjutab, mis oma korda tõendab selle sõnumi õigust. Nüüd on väga mitmel korral arwamisi awaldatud, et see wäljasaatmine on nii suur karistus olnud, suurem kui igasugune administratiiv karistus, arwesse wõttes seda, et nende perekonnad siia

wäga halba seisukorda jääwad. Mina isiklikult arwan ja teie ei kahtle ka mitte selle juures, et neil täielik wabadus on, niisama kui sõjaajal saawad nende perekonnad toetust. Nemad lahkuwad mõneks ajaks — nähtawasti lahkuwad nad selles teadmises, et nad ainult mõneks ajaks lahkuwad, ja on oma seisukorraga väga rahul. Mis muret wõiks sünnitada, see on nende perekondade halb seisukord. Et see asi ka selles suhtes mitte nii halb ei ole, tõendab üks dokument, mis on leitud hilisematel läbiotsimistel. See dokument käib järgmiselt: 1. augustist lugedes otsustas kommunistlik keskkomitee 1) iga seltsiline, kes ka mitte partei liige ei ole, kes aga parteide täielikku elamise raha saab, maksab kuus 120 marka punaseristi kasuks, 2) seltsilised, kes poole kuu raha saawad, maksawad niipalju...

Organisaator kogub selle summa kokku ja annab punaseristile üle. On kindlaks tehtud, et punanerist on asutatud selleks otstarbeks, nagu ikka punanerist, et selle punaseristi sissetulekud saawad jagatud nende perekondadele, kes selles wõitluses on kannatanud. Nõnda siis, need perekonnad ei saa mitte ainult Eesti wabariigilt toetust, waid nad saawad otsekohe toetuse ka oma kaaswendadelt, kommunistidelt — punaseristilt.

Kõike seda materjaali kokku wõttes, wõiksin mina wastata ülesseatud küsimuste peale. Esimene küsimus oli: millega olid tingitud Tallinna tööliste streigi mahasurumiseks tarwitatud surweabinõud? Ma arwan, et kogu mu eelmine seletus seda seisukorda täiesti õigustas, et walitsus omalt poolt tarwituselewõetud abinõud selle liikumise mahasurumiseks pidi ette wõtma, ja et meie arwates need abinõud mitte liig karmid ei olnud, waid küllalt kõwad ja tugewad selleks, et liikumist seisma panna, et meil rahu majasse tuleks. Nagu tegelik tagajärg näitab, on see ülesanne hästi täidetud. Teine küsimus oli: mida kawatseb Wabariigi Walitsus nende tagajärgede lõpetamiseks ja heakstegemiseks ette wõtta?

Nimetasin juba, et Wabariigi Walitsus ja eriti siseministeerium ja sõjaministeerium on kaugel sellest, et mittesüüdlased ilmaasjata kannatada saaksid. Sellepärast, kui on tulnud usaldawate isikute poolt tõendused, et see ja see isik selles wõi teises asjas mitte süüdi pole, ja kui on nende isikute poolt palwekirjad tulnud, mis näitawad, et nemad mitte süüdi

ei ole, siis saavad nemad sellest karistusest wabastatud. Senniajani on 40-nest karistusalusel 12 wabastatud. Nüüd wõiks loomulikult küsida, nagu juba Asutawa Kogu liigete poolt küsiti: „Mispärast talitate nõnda ülepea-kaela, et tagant järele peab neid karistusi ära jätma?“ Seisukord on selge. Kui riigiasutusi ähwardas üldine streik, siis ei olnud mitte aega walida, siis pidi ise peale tungima. Esialgu lasime meie neid peale tungida, seda täiesti rahulikult pealt waadates, meie andmete järele pidi see streik majanduslik olema. Mõnelt poolt awaldati arwamist, et kas mitte töowabadust kaitseda. Korraldus sai tehtud, et nendes tehastes, kus streik on majanduslik, ei tohi mingisugust waheseisemist olla. Niipea aga, kui see streik oma iseloomu muutis, kui tema tahtis laiendada kogu riigiasutuste kohta, siis oli walitsus sunnitud wahese astuma. Kui aga selgus, et nemad tahawad oma poolt meile kallale tungida ja mingisugust pööret sünnitada, siis ei wõinud passiwseks jääda ja meie pidime oma poolt peale tungima hakkama. Iga pealetungimise juures sünnib eksisamm ja need eksisammud, nagu austatud Asutawa Kogu liikmed näewad, saawad heaks tehtud.

Edasi küsib sotsiaaldemokraatide rühm: Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et sõjaministri ja siseministri määrusel 61 Eesti wabariigi kodanikku seaduswas-taselt on Wenemaale saadetud? Meie peame lühidalt peatama jääma Wene ajutise walitsuse määruse juures. Läänud koosolekul toodi sotsiaaldemokraatide rühma poolt ette, et see wäljasaatmine ei olewat mitte seaduslik olnud, sellepärast et tema selle määruse teksti järgi just nagu karistuse iseloomu kandnud. Peale selle ei olewat wäljasaadetutele mitte walida jäetud, kas nad tahawad siia interneerituna jääda wõi Wenemaale minna. Ma julgen tõendada, et meie selles mää-ruses, kui meie seda õieti tahame mõista, mitte karistuse iseloomu ei leia. Siin on tegemist ainult kahjulikkude isikute kõr-waldamisega. Edasi julgen ma tõendada, et sise- ja sõjaminister, kui nad selle määruse põhjal aktsiooni ette wõtsid, ta-litasid selles mõttes, et nemad tahawad kõrwaldada Eesti Wabariigile kahjulikke ja mittesoowitawaid inimesi. Kõigil neil põhjustel ei saa wäljasaatmist waadelda karistusena. Kui meie tõesti tahaksime selle määruse sõnasõnalisest mõistmisest kinni pidada, siis wõiksime ju seda teha,

kuid lubage tähendada, et neil asutustel, kes määruse wälja annawad, on wõimalik määrust nii interpreteerida, nagu nad seda on mõelnud. (J. T e m a n t, maal.: See on uus interpretatsioon!) Asutaw Kogu interpreteerib ka oma sea-dusi. Kui tõesti lähemalt määruse teksti waadata, siis ei saa sealt otsekohe wälja lugeda, et see määrus on määratud ka-ristusena, waid seal kõneldakse rohkem isikutest, kes meie wabariigile kahjulikud on. Edasi on tahetud tõendada, et Waba-riigi Walitsus, wähemalt sise- ja sõjami-nister, ei olewat seaduslikult talitanud, sellepärast et nad ei ole mitte selle mää-ruse punkt 2. põhjal wabadust andnud walida. Ma julgen tõendada, et minu poolt sai tehtud suusõnaline korraldus kõrgemale ametnikule, kes tegelikult ter-wet seda operatsiooni korraldas. See korraldus käis nõnda: Tuleb küsida, ära seletades, missugused tagajärjed neid ootawad, kes siia tahawad jääda, kas tahetakse Wenemaale minna wõi siia jääda. Seda olen ma awalikult ajalehtedes deklareerinud. Kui siin kahtlused tekki-sid, pärisin ma järele, kuidas asi tegeli-kult on sündinud. Tegelikult on asi nõnda sündinud: wäljasaadetud olewat suutnud juba end organiseerida. Neil on olnud oma esitus. Seal on ametnik ette pan-nud talitada nõnda wõi teisiti, ja mis teie arwate, mis selgus? Selgus, et üksikud, kes wäljasaadetuid esitasid, olid juba enne walinud, et Wenemaale minna ja nad olid enne juba oma waranduse ära müünud. (J. T e m a n t, maal.: N a d t e a d s i d, m i s s u g u s e d m e i e s i s e m i n i s t r i d o n !) Ma tõin seda ette illustratsiooniks. Wäljasaadetud on awal-danud, et nemad waliwad ennem Wene-maa wabaduse, kui siseriigis karistuse. Tõesti niisuguse korra juures wõib õige olla, et igauks oma tahtmist awaldata ei saanud ja mispärast nad wõisid kirjasid läbi uste wälja wisata. Kui meie lähe-malt jääme selle määruse juurde, siis peame ütleva, et seal ei ole mitte kindel kord ette ära nähtud, kuidas wäljasaat-mine tegelikult peab sündima. Määruse 3. punktis on ainult tähendatud, et sise-ministrile ja sõjaministrile tehakse wõi jäetakse ülesandeks kindlamat korda sel-les asjas maksma panna ja see on olnud kõik sõja- ja siseministri asi.

Sõja- ja siseminister otsusele tulles, et kogu see asi juba lahendatud oli ja Wene wõimudega ka kõneldud, seadsid oma määruse kokku juba arwesse wõt-

tes seda, et väljasaadetute nõusolek olemas oli. Siis on ka loomulik, et nad oma otsuse kokku seadsid sellest momendist, millel nad seisid. Ma arwan, see määrus ei nõua mitte teatawat kindlat kuju, kuidas see asi peab sündima, waid see oleneb ajast ja otstarbekohasusest ja sise- ja sõjaminister, toetades selle seaduse peale, on talitanud nii, nagu asjaolud seda nõudsid. Woin öelda, kõik on korralikult oma seaduslikul alusel sündinud, ja kui wahest Asutawa Kogu liikmed, nagu näha, kahtlesid seadusliku aluse juures üldse, siis meie oleksime ju wõinud walida hoopis teise aluse, mille wastu ometi Asutawa Kogu liikmed ei oleks saanud waielda. Oleksime wõinud wõtta sellesama Wene sõjawägede seaduse, milles on wägede ülemjuhatajale, juba diwiisi ülemale, luba antud wälja saata kahjulikke isikuid sõjaseisukorras olewast maast. (J. Temant, maal.: Sõda ei ole ju olemaski! J. Piiskar, is.: Wägede ülemjuhatajat ei ole.) Meie ei tahtnud wiimast alust walida, kuid üldse tõendada, et meil seaduslikku alust olemas ei olnud, on ebaõige seisukoht. Oleme parema arusaamise järele talitanud seaduse põhjal ja selles julges teadmises ka kogu akti läbi wiinud. Oma aruannet lõpetades, wastan mõne wiimase küsimuse peale, nimelt: Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et väljasaadetute hulgas isikud on, keda sõjawäekohus wabaks mõistis jne. Selle küsimuse wiimane lause ütlebki, mispärast see küsimus õige ei ole. Nagu ma seletasin, sündis see väljasaatmine teatawas tarwiduses ja teadmises, ja just need 4, kes sõjawäljakohtu poolt wabastatud olid, tulid saadud andmete põhjal lähemalt läbikaalumisele ja siis selgus, et nemad kõiges selles süüdi olid, mis teisedki, ja et see küllalt põhjust andis neid kahjulikkudeks tunnistada. Mul on andmed sellessamas aktis, mis näitawad, et nad kollektiivi liikmed olid jne. ja sellepärast tulime otsusele, et neile neljale tuleb niisama ette panna wabariigi piiridest lahkuda. Edasi küsimus: Mis mõtleb Wabariigi Walitsus seaduswastasel wiisil riigi piiridest väljasaatmisega karistatute olukorra parandamiseks ja õiguste wiibimata jaluleseadmiseks teha? Nüüd samuti, nagu polkownik Unt'i korralduse tagajärjed täiendawaid uurimisi nõudsid, mille läbi wigasid ilmsiks tuli, samuti on ka talitatud 61 väljasaatmise asjus. Senni on sisse tulnud 15 palwekirja ja on leitud, et 3 nen-

dest tõesti on sunnitud teistega ühes wabariigist lahkuma, ilma et nende wastu suuremat kahtlust oleks ja nende 3-me kohta on korraldus tehtud, et nad tagasi wõiwad tulla. Teised palwekirjad ei ole senni weel mitte materjaali puudusel jaatawalt otsustatud. Keegi aga nendest wabatahtlikult üle piiri tagasi ei ole tulnud, wõib olla on neil Wenemaal küllalt hea olla. (J. Piiskar, is.: Aga piiriwalwe laseb maha!) Kui aga keegi neist tagasi tuleks, siis wõite kindel olla, et nendega ümber käiakse sellesama ajutise walitsuse määruse järele ja nimelt, et neid interneeritakse. Nonda loen ma austatud Asutawa Kogu liikmed, oma ülesande täidetuks. Kõigi küsimiste peale olen ma wastanud ja ma arwan, et meie nende küllalt mõjuwate abinõude tagajärjel on täielik kord maksmas, ja et meil selle kindla korra peale toetades wõimalik on ennast üles ehitada. Kui riigis mitte täielik kord maksmas ei oleks, siis ei oleks Wabariigi Walitsus wõinud oma wiimast otsust teha, et mingisugust palgakõrgendust meie majanduslikult hädalises seisukorras ei wõi olla. (J. Piiskar, is.: See on wägitükk küll!) See otsus, ma arwan, saab ka aluseks olema ja mõjuwaks aluseks meie ülesehitamiseks. Kuid see on kõrwaline asi. See, et meil nii halwaks peetud kaitsepolitsei ja awalik politsei on, oleme suutnud wiimasel ajal niisuguseid organisatsioone tabada, mis mitte üksi isekeskis ühenduses ei ole, waid ka teiega, kes teie seal nii agaralt wahele hüüate. Minu praeguste andmete järele on ühendus iseseiswate ja kommunistide wahel õieti lähedane ja et kommunistid on otsustanud rohkete kinniwõtmiste tagajärjel ajutiselt likwideeruda ja panewad kogu oma lootused iseseiswate peale, et nemad wõiksid oma agitatsiooniga kommunistide ülesandeid täita. See halwaks pandud kaitsepolitsei on oma tõsise patriootliku agarusega nii kaugele jõudnud, et oma ülesannet täiesti on täitnud. Tõesti ma pean ütlema, et kõik need salapaised, mis meie suuremates keskpaikades, ka isegi maal, ta oma kindla käega tõesti on likwideerinud. (M. Martna, sd.: Eile olla ta üht meie seltsimeest kaks tundi kinni pidanud. J. Piiskar, is.: Tuleb kord ka tööerakonna kätte.) Sellepärast, austatud Asutawa Kogu liikmed, otsustamine on teie käes ja ma arwan, kindlasti lootes, et küllalt olen

suutnud Wabariigi Walitsuse samme põhjendatuiks teha ja arwan, et otsus, mis Asutaw Kogu teha wõiks, mitte neid samme hukka ei mõista.

Juhataja J. Seljamaa: Kodukorra § 64. põhjal otsustab Asutaw Kogu, kas ja kunas selles asjas läbirääkimisi tuleb pidada. Ma paluksin selle kohta ettepanekuid teha.

K. Wirma (sd.): Teen ettepaneku poole tunniline waheaeg määrata.

J. Piiskar (is.): Ma teen ettepaneku praegu läbirääkimisi alata.

Juhataja J. Seljamaa: On tehtud kaks ettepanekut: 1) koosolekule waheaeg määrata ja 2) läbirääkimisi kohe alata. Panen need paralleel-ettepanekud hääletamisele selles järjekorras, nagu nad tehtud. (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek pole absoluutset enamust saanud, sellepärast tulewad nad uuesti poolt ja wastu hääletamisele. (Hääletatakse.) Teistkordsel hääletamisel on r.h.s. Wirma ettepanek absoluutse enamuse saanud — 52 häält poolt — ja sellega on Asutaw Kogu otsustanud poole tunnilise waheaja pidada.

Waheaeg algab kell 7.50 min.

Koosolek algab pärast waheaega kell 9.05 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Westholm.**

Sekretäri kohal sekretäär **H. Martna.**

12. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul. **Juhataja J. Westholm:** Asutaw Kogu läheb päewakorra 3-da punkti arutamises edasi.

J. Reinthal (rhw.): Eesti Asutawa Kogu rahwaerakonna nimel panen järgmise ülemineku-wormeli ette: „Wabariigi Walitsuse seletust ära kuulates läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

K. Ast (sd.): Mina pean sotsiaaldemokraatliku rühma nimel seletama, et meie, ära kuulates siseministri härra Einbund'i seletust, kaalusime oma poolt seda küsimust fraktsiooni koosolekul läbi ja leidsime, et siseministri kõne wäga wähe uusi momente eneses sisaldab. Muidugi ei saa meie salata, et Wabariigi Walitsusel seaduslik alus väljasaatmiseks oli,

nimelt Wene ajutise walitsuse määrus, kuid meie arwates ei läinud härra siseministril korda selgeks teha, et käesolewal juhtumisel, kus 61 kodanikku maalt wälja saadeti, oleks otstarbekohaselt ja selle seaduse otsekohehes mõttes talitatud. Härra siseminister pidi isegi siin tunnistama, et selle seaduse otsekohest mõtet punktipealt ei täidetud. Kõikidele wäljasaadetutele olewat ette pandud emb-kumb, kas lasku ennast interneerida wõi wälja saata. Härra siseminister rääkis weel, et kinniwõetud olla ennast wahepeal koguni organiseerinud, mingisuguse esituse endale loonud ja et selle esituse käest olewat küsitud nende soowi järele. Meie lihtsale arusaamisele on õieti arusaamatu ja raske sellest jagu saada, kuidas wõisid kinniwõetud inimesed, kes teatud kõwa reshii all olid, end organiseerida ja esituse luua. Mina arwan, et wangide kinnipidamise seadustes ja määrustes, mille järele inimesi kinni peetakse, ometi ei ole ette nähtud organiseerimisetöö tegemine ja esituste loomine. Nii ei wõinud härra siseminister kuidagi wiisi kinniwõetute organisatsiooni wõi esituse kaudu kõigi kinniwõetute tahtmist teada saada, nii et kahtlemata juba selles suhtes kõrwalekaldumine olnud. Peale selle pidi weel siseminister tunnistama, et mõnede wäljasaadetute wõimalus olewat antud kodumaale tagasi pöörata, järelikult tunnistab siis siseminister, et vähemalt üksikute wäljasaadetute kohta eksitus on juhtunud. Meie aga oletame, et sarnase asjaajamise juures, mis praegu maad on wõtnud, eksitus wõis ka hoopis rohkemate isikute kohta olla, kui walitsus ise wõimalikuks arwab tunnistada wõi kui palju ta ise selles selgusele on jõudnud. Kõige selle tõttu ei saa meie mitte härra siseministri seletusega päri olla ja seda seletust rahuloldawaks tunnistada, nimelt selle kohta, mis puutub 61 wäljasaatmise seaduspärasusse. Weel vähem oleks meie rühmal põhjust rahuldust tunda siseministri seletuse kohta, mis käis saatmise otstarbekohasuse kohta. Meie arwates on aeg tulnud, kus rahwaesitus ja tema walitsus selle peale peab mõtlema, kuidas wiisi meie maal õiguslikku korda kindlustada ja maksma panna. Ei hakka wist keegi salgama, et sõja ajal on oma isesugune psühholoogia ja oma iseloomulikud hädaohud, mis korrakaitsmise mõttes koguni isesuguste abinõude tarwitamisi nõuawad, kui see rahu ajal õigustatud on. Õnneks oleme nüüd

juba ligemalt 1 aasta aega rahu wõinud maitsta ja vähemalt ei ole mitte wälisel frontidel tarwis sõida ja sellesamaga on meile wõimalus awanenud ka sisemises riiklikus töös neid metoode kõrwale heita, mis sõjaajal õigustatud olid. Kuid kui meie üksiku küsimuse juurde asume, siis on ometi arusaadaw, et mõistes hukka seda üksikut juhtumist, see sisuliselt veel asja mitte ei paranda. Meie ülesanne seisab aga selles, et nüüd õigusliku korra maksmapanemise poole peame tüürima ja sellega ka terwet walitsuse süsteemi muutma teatud sihis. Sellepärast arwame ka meie, et mingit tarwet ei ole käesolewast üksikust küsimusest teha walitsuse umbusalduse wõi usalduse küsimust, waid meie tahame, et Asutaw Kogu praegust juhtumist läbi arutades Wabariigi Walitsusele juhtnööri annaks, mis vähemalt teatud juhtumisel oleks samm edasi õigusliku korra maksmapanemise sihis ja mille juures ühtlasi ka kõrwaldatakse see halbtus, mis sellest on tekkinud, et nagu meie oletada julgeme, paljude wäljasaadetute kohta see karistus ülekohtune on. Kõike seda arwesse wõttes paneb meie fraktsioon järgmise resolutsiooni Asutawale Kogule heaksarwamiseks ette: „Ära kuulates siseministri seletust 61 kodaniku wäljasaatmise kohta Wenemaale ja silmas pidades, et wäljasaatmise kohta käiwast seadusest kõrwalekaldumisi ette tulnud, teeb Asutaw Kogu Wabariigi Walitsusele ülesandeks: 1) wõimaldada kõigile neile, kes seaduse wastu ja põhjusega wälja saadetud, kodumaale tuleku, 2) esineda ettepanekuga Wene ajutise walitsuse 1917. a. 2. augusti määruse muutmise kohta.“

Meie arwame just nimelt, et meie ettepanek selles mõttes tulus on, et kui temast tarwilikud järeldused tehakse, meie siis sellega ühe wäikese sammu õigusliku korra maksmapanemiseks oleme astunud.

J. Piiskar (is.): Härra siseminister oma pikas seletuses kõneles õieti rohkem neist sündmustest ja nähtustest, mis maad on leidnud ja awalikuks saanud alles pärast, kui kõnealolew küsimus, tööliste streik, juba likwideeritud. Ta algas oma seletust seisukorra kirjeldamisega, milles riik just nagu olla olnud ja mis suurt hädaohtu olla tähendanud. Selle hädaohu suhtes ei olnud tal aga õieti muud ette tuua kui seda, et Poola wäerinnal Wene nõukogude wäed edukalt olla peale

tungima hakanud ja et Eesti kohta waleteateid hakatud laiali laotama. Kuidas nende waleteadete laialilaotamise wastu wõideldi ja kuidas see üldse ühenduses on inimeste maalt wäljasaatmisega, mis wist abinõuks pidi olema wäljamaal meie kohta lendulastud kuulujuttude wastu, seda ei selginud seletusest mitte. Meile aga paistab, et sarnane abinõu, nagu inimeste maalt wäljasaatmine, üldse tarwitusele ei oleks wõinud tulla sel puhul. Kui waleteadete laialilaotamise wastu wõidelda taheti, oleks neid esimesel plaanil õiendama pidanud, kas walitsuse poolt, Eta poolt, kelle ülesandeks õieti informatsioon on, wõi wälisesituse poolt. Selle asemel tullakse aga ja wõetase inimesed kinni, kes majandusliku kitsikuse pärast olid sunnitud streikima ja saadetakse nad wälja, nagu näete, mingit ühendust nende sündmuste wahel ei ole.

Siis edasi jutustas siseminister pikalt ja laialt sellest, kuidas on kinni wõetud kunni 70 inimest, kuidas tabatud ei tea missugused organisatsioonid, kelle ülesandeks ja sihiks see ja see olnud. Kuid jällegi ei selgunud, mis ühendus on neil organisatsioonidel tööliste streigiga wõi streikiwate töölistega. Ma kuulasin just seda küsimust ja ei kuulnud, et oleks üks streikiw tööline olnud, kes sellesse organisatsiooni oleks kuulunud, wõi kelle ühendus sellega selgeks tehtud oleks. Näidati ainult kaudse wõimalusena seda, kuidas streik nende organisatsioonide tegewusele teed pidi walmistama. Kuid see on ainult oletus, et see nii olla oleks wõinud. See ühendusse panemine ja jutt ei tea missugustest organisatsioonidest, on seda kahtlasem, kui ligemalt waadata neid andmeid, mis siin ette toodi. Esiteks juba see, et need on peaaesjalikult, ja wõib olla ka ainult, kaitsepolitsei andmed. Meie teame aga, et meil ei tarwitse mitte tungida tsaariaegse Wenemaa ega teiste riikide kaitsepolitsei ajaloosse, waid meie tunneme juba Eesti kaitsepolitsei teenete loomu ja seda, kui suure wäärtusega ta teated on. Siin juba arupärimise sisseandmise puhul tähendati selle peale, et meil Eestis olnud poliitiliste protsesside puhul järeldada wõidi, et kõige rohkem 30—40% kaitsepolitsei poolt tabatud süüdlastest sõjawäe ringkonnakohtus, mis ju iseloomu poolest õige wali ja karm, süüdi on mõistetud. Seda pidi tunnistama isegi härra siseminister, kui ta ütles, et 14 sõjakohtu kätte antud inimesest 7 õigeks on mõistetud. See on 50% ja seda sõja-

kohtus, kus äärmise karmuse ja waljusega asju aetakse. Teisest küljest on just asjaajamise lihtsuse tõttu eksitused sõjakohtus kõige rohkem võimalikud. Ja see sõjakohus mõistis süütuks 50%. Administratiivsel teel karistatute hulk on 40 inimest, nendest on saadud andmete järele süütutena wabastatud juba 12, 4 kohta on wabastamine käsil, järele jääb ainult 24. Järelikut jällegi umbes 40%. Kui need asjad harilikku käiku oleksid käinud, siis oleks loomulikult süüdimõistetute protsent wastaw olnud sellele protsendile poliitilistest protsessidest lähemas minewikus, kus ühel puhtl 35 süüdlasest 20 õigeks mõisteti ja teine kord 9-st 7 inimest süütuks tunnistati. Ilma et hakata pikalt arwustama neid andmeid, mida siin ette kanti, võib eeldada, et lugu siin parem ei tarwitse olla, kui ennegi, waid ennem weelgi halwem. Asja arutamisel selgub muidugi, kuipalju neis ülespuhutud faktides tõtt. Mis iseäranis kahtlema sunnib on see, et siseminister ette tõi küllajutte oma wäidete põhjenduseks. Olla hoobelnud keegi kommunist, et oktoobrikuuks riigipööre tingimata kindel ja keegi iseseiswatest sotsialistidest tõendanud, et nemad organiseeriwad streike kunni jõuni. Kas need on argumendid, millega opereeritakse niisuguse tõise asja puhul. Siis edasi leitakse, et seisukoht äärmiselt kohutaw olla, olla isegi kawatsetawaks riigipöördeks ei tea kust kohalt summasid assigneeritud, terwelt 20.000 Eesti marka, see on summa, mis jätkuks ühele korralikule kodanlikule härrale üheks lõunaks ja muud midagi. (J. Temant, maal: Lindenis. Eks Teie muidugi tea, mis seal lõuna maksab.) Kui see Teid huwitab, siis astuge homme sisse. Selle 20.000 margaga tahetakse mingisugust agitatsiooni ja riigipööret korraldada! (Siseminister K. Einbund: Mitte wäljamaalt, waid kesk kohalt, siit!) Noh, 20.000 Eesti margaga ei saa ikkagi midagi ära teha, waewalt mõne puuda wilja hind.

Siis, ühelt poolt tõendas siseminister, et tehakse ägedat kihutustööd, kaubeldakse isegi sõjariistu ja teiselt poolt tõi andmeid, et olla otsustatud loobuda kihutustööst, et pannakse lootused iseseiswate peale. Kumb seisukoht siis nüüd tõepoolest õige on? (J. Temant, maal: Eks iseseiswate!) Õieti opereeritakse siin üksteisele wastukäiwate teadetega, pealegi sisuliselt wäga nõrkadega. Siin öeldakse, et isegi sõjawäega

taheti ühendust luua, kuid ei olnud midagi muud ette tuua, kui wäide, et sõjawäge kutsutud üles poliitilisi ühendusi asutama. Ma märkisin selle sõna-sõnalt üles. Eesti wabariigi sõjameestel on ju walimisõigus ja Riigikogu walimised seisawad ukse ees. Kui lastakse sõjawälasi walida ja kui neid selle juures poliitiliselt pimedas hoitakse, siis ei ole see kellegi walimine. Kui neil walimisõigus on, siis olgu ka võimalus poliitiliselt ennast orienteerida, võimalus seisukohta wõtta ja poliitiliselt organiseerida. (Siseminister K. Einbund: Laske aga iseseiswad sisse.) Iseseiswate laskmine oleneb Teist ära ja mis Teie nendega teete, selle juurde tuleme meie mitte üks kord, waid, võib olla, weel mitmel puhul. (Naer paremal pool.)

Rõhutan seda, et walitsusel on käsil — ma tulen selle juurde tagasi — poliitiline surwe teatawate erakondade ja woolude wastu. See selgub ka siseministri wahelhüüdest. Ei lasta enam iseseiswaid ligi, nüüd, kus weel walimised kaugel, aga mis saab siis, kui walimised ligemale tulewad? (Wahelhüüe paremalt poolt: Teete wale järeldusi!) Minule öeldi praegu waele, et ma wale järeldusi teen, kuid need on ju härra siseministri enese sõnad, ma ei tarwitse sugugi enam järeldada. Kui see niiviisi on, et terwet erakonda, kes praegu Asutawas Kogus esitatud on, seega täiesti legaalsel alusel, — kui seda enam ei lasta ligi, mis see siis on? See on walimiste tegemine ja mulle näitab, et kõik see kommunistide protsesside tegemine, leidmine ja ülespuhumine, on õieti materjaal selleks, et enestele teatawa tagaseina leida surweawaldamiseks walimiste peale.

Igatahes, kui seda uut „protsessi“ taheti siduda streigiküsimusega, mis nii järskude abinõudega lämmatati ja mille tagajärjel inimesed wälja saadeti, siis oleks pidanud näitama, missugune side nende sündmuste wahel oli, seda aga ei tehtud. Nüüd jutustati küll pikalt ja laialt mingisugustest kawatsustest, kuid milles, see jäi täiesti arusaamatuks.

Waatame nüüd, kelle juures neid surweabinõusid tarwitati. Siin kõneldi raudteeliidust ja tema wastu tarwituselewõetud surweabinõudest, mis ulatasid liidu sulgumiseni. Tähendab, kui oli tarwis raudteeliit ära häwitada, raudteelasi ja liidu juhtiwaid jõude wälja saata,

siis peab oletama, et raudteeliit esimeses joones tahtis riigipööret toime panna. Kuid raudteeliit oli üks parempoolsematest töölisorganisatsioonidest. Mul pole kahjuks üksikasjalikke andmeid käepärast, aga waewalt leidus raudteeliidu juhtiwate tegelaste hulgas kommuniste, isegi iseseiswaid sotsialiste oli seal ainult üksikud, suurem osa oli õige wärwitud ja poliitiliselt täitsa kahwatud isikud. Kui siin nüüd tegemist oleks olnud tõesti riigipöörde kawatsusega, siis oleks raudteeliit, kui üks parempoolsematest ja tagasihoidlikumatest organisatsioonidest igatahes sellest kawatsusest äärmiselt kaugel seisnud. Ei olnud sellepärast mingit põhjust tema wastu, samuti ka posti-telegraafi liidu wastu, neid karme abinõusid tarwitusele wõtta, nagu seda tehti. Igatahes ei saa surwe tarwitamist põhjendada mingisuguse „riigipöörde kawatsusega“.

Mis siis nüüd majanduslikkudesse nõudmistesse puutub, siis ükskõik, kas nad wabrikutöölise, raudteeliidu wõi posti-telegraafi liidu poolt tulid, olid nad täitsa põhjendatud. Ka siseministri seletustest ei olnud näha, et need nõudmised oleksid olnud ainult kilbiks üles seatud. Ei püütud seda sugugi toonitada, ja mulle näib, et see täiesti teadlikult ära jäeti, sest et seda wäidet põhjendada ei saa. Wastuoksa, tööliste nõuded olid õieti miinimum sellest, mis nõuda oleks tulnud. (Siseminister K. Einbund: Palju Teie palka saate?) Seda wõib Asutawa Kogu kantseleist järele küsida, igatahes aga palju wähem kui härrad ministrid.

Tuleb ka seda silmas pidada, et tööliised isegi neist esialgselt ülesseatud nõudmistest hiljem loobusid ja jäid nende nõudmistest juurde, mis üles seatud juba mai-kuul ja mille kohta „Tallinna Teataja“ — walitsuse partei häälekandja — juba mai-kuul ütles: ei saa öelda, et tööliste nõudmised liialdatud oleksid. Kuipalju aga maikuust saadik on tõusnud tarbeainete hinnad! Siis maksis leiwanael 3—4 mk., kuna nüüd 13—14 marka maksab; niisama ka teised hinnad, — kui nüüd need nõudmised ei olnud „Tallinna Teataja“ arwates maikuulgi liialdatud, siis on igatahes wäga raske nüüd sügise poole, kus hinnad mitmekordselt tõusnud on, tulla ja öelda, et siin on tegemist kunstlikult üleskruwitud palganõudmistega. Seda ometi öelda ei saa. Ja kui seda mitte ei saa öelda, kui wastu waielda ei saa, et

tööliste nõudmised õigustatud on, et elu igapäewaga kallimaks läheb, siis on täiesti arusaadaw, et tööliised wiimase abinõu — streigi — tarwitusele pidid wõtma.

Arusaadaw, et siis ka streigile püüti anda niisugune kuju, et tõesti mingisuguseid tagajärgi kätte saada. Kui raudtee ja posti-telegraafi teenijad streikima hakkasid, siis esiteks eneste wiletsa seisukorra pärast. Ja kuigi siin toetatakse mingisuguste weneaegsete ja kunstlikult seletatawate seaduste peale, siis on see lihtsalt kunstlikult otsitud paragrahw, mida ei saa ja ei tohi tegelikus elus tarwitada. Elu on juba ammu nendest paragrahwidest mööda läinud, ja Öhtu-Euroopa näiteks ei tarwita harilikult niisuguseid abinõusid. Kui omal ajal Inglismaal raudteelaste streik oli, siis ei saadetud seal mitte streikijaid wälja, waid katsuti mõjuda hoopis teistsuguste abinõudega. (O. Strandman, tõer.: Kas Teie selle poolt olete?) Ma tahan ainult näidata, et isegi see kodanlik demokraatia, kelle kohta sugugi ei saa öelda, et see nii ülidemokraatlik oleks, ei tarwita sarnaseid abinõusid, kui Eestis, kus harilikult toonitatakse, et siin äärmiselt demokraatlik riik olla, kus isegi sotsialistlik walitsus olla jne. See walitsus tarwitab palju järsumaid abinõusid, kui harilikus Öhtu-Euroopa kodanlikus riigis. Kui silmas pidada seda, et tööliised tõesti äärmises raskes seisukorras on, siis wõib ka aru saada raudtee ja posti-telegraafi streigist teisest küljest, kui solidaarsuse awaldamisest. Sest kui streiki ette wõtta, siis tuleb tema ka niiwiisi korraldada, et ta ka tõesti läbi minna wõib, ja et tema abil midagi kätte saaks, sest ega streiki nalja pärast ette ei wõeta. Ja kui siseminister ütleb oma seletuse lõpul, et meie waatasime sennikaua pealt, kuidas streik arenes wabrikutes ja takistus ei teinud, aga kui ta laienes, siis hakkasime temale peale tungima, — siis on see wäga iseloomulik. On arusaadaw, et streik organiseeritakse niisugusel kujul, mil ta tagajärgi anda wõib, ja kui raudteelased ühelt poolt solidaarsust awaldasid, kui nad teiselt poolt oma seisukorda püüdsid parandada samal ajal, siis ei ole see minu arwates mingisugune kuritegu. Ja et siin riigi kukutamise plaane oleks olnud, ei suudetud näidata.

Kui küsimust waadelda sellelt seisukohalt ja weel silmas pidada näiteks siseministri wäidet, et wabariik ei ole weel nii tugew, et wõiks alati kohtu peale

loota, siis paistab, et ei usaldatagi praegu tegelikult seda õiguslikku korda, millest nii palju räägitakse, ei usaldata kõige-elementaarsemat õiguse algnõuet, et iga kuritegu peab kohtule alluma, waid ollakse selles järgus, kus õiguslikku korda kõige algelisemal kujulgi ei ole. Jõuame omawoli juurde. Ja just kui niisuguse omawoli akti peale tuleb waadata kõigi nõndanimetatud „kommunistide protsesside“ tegemise peale, mida on organiseeritud eestkätt meie kaitsepolitsei, meie „isamaalise ja suurte patriootlikkude teenetega“ kaitsepolitsei abil. Ka praegu kõneallolew sündmus on niisuguseks omawoli aktiks. Missuguseks kujuneb näiteks kõige waljem samm selles küsimuses, nimelt 61 isiku wäljasaatmine? Inimesed wõeti kinni juhuslikult ja saadeti wälja ilma üle kuulamata, ilma kohtuta, kas nende nõusolekut küsiti wõi mitte, mind need puhtjuriidilised küsimused ei huwita, ma wõtan asja sisuliselt. Härra siseminister ütles, et kui ses asjas wäärtusi on olnud, siis koguni wähe, wist kolme wäljasaadetu kohta olla andmeid, et wäljasaatmine on eksitus olnud jne. Kuid ma küsin: keda siis õieti taheti wälja saata, kas kommuniste? Kas sellepärast, et nad kommunistid on — tähendab meelsuse pärast, poliitilise ilmawaate pärast? Wõi taheti siin wälja saata riigikukutajaid? Kuid milles awalduis see katse 61 wäljasaadetu juures, sellest ei kõneldud ühe sõnagagi, waid öeldi, et need 70, kes järke ootawad, nüüd septembris tahtnud mingisugust mässu organiseerida. Ja sellepärast saadeti siis umbes kuu aega warem 61 inimest maalt wälja, ilma et oleks näidatud, missugune side nende sündmuste wahel on. (Siseminister K. Einbund: Ma lugesin ette teile.) Aga ometi eiselnud sellest, mis tarwis oli, see on, kuidas just need 61 inimest sinna segatud olid. Mina pean aga siin tähendama, et nende wäljasaadetute seas niipalju, kui neid tunnawad teised töölisel, ja niipalju, kui tagant järele kindlaks teha on wõidud, ei ole seal kommuniste, see on neid, kelle kohta jutud liiguwad, et nad wõiksid olla kommunistid, üldse üle tosina, teist niipalju on ehk neid, kes kuidagi wiisi kommunistidele kaasa tundsid, seega waewalt $\frac{1}{2}$ saadetutest. Mitmed kuuluwad iseseiswate sotsialistide parteisse ja umbes paarkümmend on täiesti wärwitud, kellel mingit poliitilist ilmet ei ole, — ei teata, kuhu nad kuuluwad, sest et nad poliiti-

kast üldse osa wõtnud ei ole. Ja siis weel imelikum on see, et wäljasaadetute seas on 7—10 isikut, keda tuntakse kui Puri agente, kui otsekoheseid kaitsepolitsei tegelasi. Tõuseb kahtlus, milleks need wälja saadeti, kas selleks, et oleks teataw osa inimesi, kes pärast palwed sisse annaksid ja keda siis armulikult tagasi wõetaks, et näidata, meie teeme kõik eksitused heaks, wõi on meie kaitsepolitsei isegi sinnamaani läinud, et tarwitab küll agente ja pärast teeb nad kahjutuks, häwitab nad, nagu keskaja hirmu ja õuduse juttudest oleme kuulnud. (Siseminister K. Einbund: Kas Strauss on Puri agent, ta on tagasi tulemas.) Mina ei ole nimeetanud Strauss'i, ega kedagi teist nimepidi, ei tea ka, kes neist tagasi tulemas on. Ma näitasin ainult, et niisugused wõimalused on olemas. Kui niiwiisi toimetatakse, mis jääb siis järele riigi kukutamisest ja kommunistlikkudest protsessidest! Ja see meelsuse pärast karistamine! Kõik see tõendab ainult seda, mis ma ütlesin. Siin on tegemist ainult omawoli- wõi wägiwallaaktiga, mis ei lõpe mitte wäljasaatmisega, waid on arendatud süsteemiks. Sest mis muu mõte on näiteks selles, kui hakatakse aasta tagasi öeldud sõnu taga ajama, kui koosolekul räägitud wõi ajalehes rohkem kui aasta tagasi tarwitatud ütelsi ja sõnu nüüd hakatakse uurima ja üle kuulama inimesi koosolekute pärast, mis olid aprilli- ja maikuu sees, kuna isegi kõneleja on oma sõnad juba ära unustanud, rääkimata weel kuulajatest, seega enam mingisugust mõju ei awalda, waid ammugi juba igawikku on läinud. Nüüd püütakse millegi pärast neid küsimusi üles wõtta ja uurima hakata ja tuleb Asutawal Kogul pea jälle tegemist teha, et oma liikmeid sarnaste „kuritegude“ eest kohtu kätte anda. Nii kaugele on meie ülidemokraatlikkus läinud.

Kui nüüd tõmmata mõni paralleel Öhtu-Euroopaga, kuhu poole ju harilikult armastatakse waadata, siis küll seda märgata ei ole, et seal samaste asjadega toime saadakse. (Siseminister K. Einbund: See pole ju sugugi teie seisukoht!) Mina räägin teie seisukohalt, sest teie waatate ju alati Öhtu-Euroopasse, ja ma arwan, et peaksite siis ka talitama nii, nagu Öhtu-Euroopa. Kas mina selle Öhtu-Euroopa poolt olen wõi mitte, see on hoopis iseküsimus. (Siseminister K. Ein-

bund: Teie peaksite seda toonitama, mis ise tahate!) Ma tahan näidata, kuidas teie Öhtu-Euroopat omale eeskujuks seate, aga selle järele mitte ei talita. Näiteks need väljasaatmised ilma kohtuta, ajalehtede kinnipänemine jne. Sulutakse näiteks iseseiswate sotsialistide häälekandja, rääkimata kommunistlikkudest lehtedest, kuna Öhtu-Euroopas kommunistlikud lehedki ilmuda saawad. Kõigest sellest jääb pealegi niisugune mulje, et meie ülidemokraatia talitab tujude järele. Kui kellelgi wõimukandjal halb lõuna on olnud, wõi muidu halb tuju, siis tehakse ka selle järele otsusi, nagu siin waremalt teatati endisest siseministrist härra Hellat'ist, et ta olla öelnud, et trükitöölised täitsid mu südant oma streigiga ja wiskasin trüki-kojad omanikkudele kätte. Kui härra Einbund 61 meest wälja saatis, siis wõib olla oli selles süüdi lihtsalt halb lõuna. Ütles ju härra siseminister otsekohe, et Eesti riik ei olla veel nii kaugel, et alati seaduslikule alusele wõiks asuda. See on väga iseloomustaw ja aitab seletada nii mõndagi nähtust. Tuletame meelde näiteks tööliste organisatsioonide häwitamist ühe ainukese käeliigutusega, ilma kohtuta, ilma uurimiseta. Tuletame meelde wangistusi ja kuulsaid protsesse, mida salapolitsei ehk nuuskurite abil korraldatakse. Õige palju wõiks sarnaseid asju leida, ja tahes wõi tahtmata peab seisukohale asuma, et siin on tegemist poliitilise otse parteilise seisukohaga ja järjekindla surweabinõude tarwitamisega tööliste wastu, hoolimata sellest, kas kodanlikudki seadused surwet õigustaksid.

Ma juba tähendasin selle peale, kuidas tööliste nõudmised väga põhjendatud ja õigustatud olid kewadel, nüüd veel hoopis rääkimata. Kui tahetakse näidata, et streigil teised ülesanded olid, siis peaks arwude najal ära näitama, et tööliste majanduslik seisukord mitte ei sundinud neid streikima, peaks ära näidatama, et nad omast praegusest palgast korralikult elada wõiwad ja et tööliste palgad wastawad praeguse aja nõuetele. Seda ei katsutudki teha. Kui tuli aga wiljahinna kindlakstegemine, siis seatakse küsimus niiwiisi, et põllumehel on õigus nõuda seda hinda, mis wili talle enesele maksma läheb ja püütakse temale seal igapidi wastu tulla. (J. Temant, maal.: Kes talle maksab seda?) Waadake neid otsusi, mis on tehtud ja nõudmisi, et kui põllumehed 400—1000 marka taha-

wad, siis neile seda tuleks maksta. Nende nõudmisi kärbiti ju natuke, aga wastutusele neid ei wõetud liialdatud nõudmiste pärast. Kui aga töölised on sunnitud streikima äärmise puuduse pärast, siis saadetakse nad warsti üle piiri wälja. (J. Temant, maal.: See pole õige! Sellepärast pole kedagi wälja saadetud.) Ja oleks seegi kõik olema, aga meie oleme wiimastel päewadel veel ühe väga iseloomuliku nähtuse tunnistajaks, mille peale ka härra siseminister isegi ei raatsinud tähelpanu juhtimata jätta ja enesele, nii öelda, wastu rindu lüües ütles: meie oleme tarwitatud karmide surweabinõude tõttu juba sinna maale jõudnud, et meie enam üldse palkasid ei tõsta. Aga tarbeainete hinnad tõusewad iga päewaga. (J. Reinthal, rhw.: Palkade tõstmisega nad just tõusewadki.) Härra Reinthal peaks küll väga hästi teadma, et hinnad käiwad alati ees ja on igakord enne juba 4 korda tõusnud, kui palkasid 2 korda tõstetakse. Kui silmas pidada walitsuse wiimast otsust wõi seisukohta palkade asjus, siis näeme, et walitsus otsekohe keelab ja takistab palkade tõstmist, kuigi esialgu soowi kujul, aga sarnasel korral on wõimukandja soow otsekohe käsk wõi keeld iseenesest. Kui walitsus teeb otsuse palkasid mitte tõsta, kui töö- ja hoolekandeminister juhib wabrikantide tähelpanu selle walitsuse otsuse peale, siis peab küll ütlemä, et see pole mitte enam töö- ja hoolekandeministerium, waid töö- ja hoolekandeministerium, kus hoolitsetakse ainult töö eest, mitte aga töötajate eest. Seisukord on praegusel ajal niisugune: ühelt poolt sunnitakse peale 9—10-tunniline tööpäew ja teiselt poolt takistatakse isegi wabrikante tööliste palkade tõstmises. Mis tahetakse sellega kätte saada? Et pikk tööpäew tööwiljakust tõstab, seda ei usu ma mitte. Arwan just selle wastu, et pikk tööpäew mõjub selleks kaasa, et inimene ei jaks korralikult tööd teha. Aga ma ei taha sellest kõigest kõneleda.

Siseminister püüdis wälja paista lasta, et need sammud on ette wõetud riiklikkude huwide seisukohalt. On see nii? Walitsus takistab eraettewõtjaid wabrikante tööliste palkasid tõstmast? Täna hommikul oli rahaasjanduse komisjoni koosolek, kus härra peaminister riiklikkude tööstus- ja kaubandusettewõtete seaduseelnõu kohta seletust andes rääkis haikaladest ja haugidest, kes mõne aja

eest palja jalu on käinud, kuid nüüd 10-kordsed miljonäärid on. Need on peaministri sõnad. Kuid nüüd on võimalus antud neile haikaladele ja haugidele veel kümneid miljonid teenida. Nii ei ole riikliku seisukohaga tegemist, vaid walitsus on asunud tööandjate eest tööliste vastu wõitlema, ja tagajärjed on väga kiired awalduma. Mul on teateid, et Tartus hakatakse juba palkasid kärpima ja öeldakse warustuseandmisest lahti, mis öieti samuti palgakärpimine on. Seda kirjutati „Postimeheski“, muuseas. Siin on tagajärjed juba olemas, ja kui walitsus seab ennast niisugusesse seisukohta tööliste vastu, siis arwan ma küll õiguse olewat tõendada, et siin ei ole muud tagamõtet, kui töölisliikumise laastamine. Sest mis jääb töölistele üle? Tarbeainete hinnad on tõusnud ja tõusewad alatasa, palka aga ei tõsteta. Wäljapääseteed ei ole — muud kui streik. Kui töölisel hakkawad streikima, siis tuleb aga kaitsepolitsei ja wabariigi siseminister, ja ütleb: „Teie tahate riiki kukutada“, nabib kinni ja saadab jälle wäljamaale wõi wõtab midagi muud ette. Ja missugused wõitlemisabinõud on siis töölistel, et enese majanduslikku seisukorda wähegi päästa, et ennast weepeal hoida? Ma tähendasin juba, et see sihilik laastamine on nähtawasti sihitud selle peale, et töölisliikumist üldse häwitada. Organisatsioonid kaotatakse ära, agaramad tegelased wangistatakse, tehakse mitmesuguseid protsesse, mis kunstlikult üles puhutud ja salapolitsei andmete najal üles ehitatud. Ma pean selle juures veel peatama. Salapolitsei agendid, keda Wene tsaariaegne kohuski kohtulaua ette ei lasknud, keda nurgataha peideti, kelle andmeid katsuti teisiti ära kasutada, on meil aga ametlikuks isikuks. Öeldakse, see on ametlik dokument, seda ei tule enam uurida jne. Nii kaugele on meil juba jõutud! Mis wiga siis protsesse teha ja süüdi mõista, kui pealegi kaebealustelt võimalus wõetakse tunnistajaid enese kaitseks ette tuua. Kui sel teel enamarenenud töölisel on kõrwale toimetatud, organisatsioonid lõhutud ja aramad töölisel päris ära hirmutatud, siis tulewad Riigikogu walimised üldemokraatlikul alusel, kõiges omas hiilguses, siis tulewad walimiste tagajärjed, siis tuleb parlament, kes nii väga sõnakuulelik on walitsusele jne. jne. Siis tuleb see, mida meie ajaloos enne oleme näinud ja wõib olla näeme. (J. Temant, maal.: Sellele walitsusele küll sõna-

kuulelik ei ole.) Kes teab, oleneb sellest, kui palju härral siseministril ja kaitsepolitseil veel energiat on. Et aga walitsusel korda läheb töölisteliikumist hoopis häwitada, seda ei usu ma mitte.

Palju tõenäolikum on see, et sennikaua, kui jääb püsima praegune kodanlik kord, sennikaua püsib ka töölisliikumine. Ühed kõrwaldatakse, teised tulewad jälle, wõib olla, et see surwe opositsioonilist meeoleu aitab suurendadagi, ja meie agara siseministri tegewusel on samasugune tagajärg, nagu tutawas piibililoo jutustuses: mida enam neid kiusati, seda enam neid sai.

Kõike seda kokku wõttes pean ütleva, et siseministri seletus ei rahulda meid kaugeltki mitte, waid jätab küsimuse niisama selgusetuks, nagu ta enne oli, paljastades teiselt poolt walitsewat omawoli. Et sellele omawolile vastu astuda, peab Asutaw Kogu oma mõjuwa sõna ütleva ja nõudma, et tööliste organisatsioonid, mis on sulutud ja mille vastu kohtulikku süüdistust ei ole, jälle tegewusse lastakse astuda, et maalt wäljasaadetud töölistele wõimaldatakse tagasitulek, ja need töölisel, kes streigi pärast areteeritud, wabaks lastakse. Sellesisulise ülemineku-wormeli panemina iseiswate sotsialistide nimel Asutawale Kogule ette, ta kõlab järgmiselt: „Walitsuse esitaja seletust Tallinna tööliste augustikuu streigi mahasurumiseks tarwitatud surweabinõude kohta ära kuulates, tunnistas Asutaw Kogu walitsuse tegewuse sel puhul wägiwallaks tööliklassi vastu. Seda hukka mõistes kohustab Asutaw Kogu walitsust wiibimata samme astuma, et 1) kinnipandud tööliklassi organisatsioonid, — raudteelaste liit ja posti-telegraafiteenijate liit, — oma tegewust wõiksid jätkata, 2) maalt wägiwaldselt wäljasaadetutele, 61 töölisel, wõimaldatakse tagasitulek Eestisse ja 3) wabastatakse kõik streigi puhul areteeritud kodanikud.“

(E l a w k ä t e p l a k s u t a m i n e
p e a l t k u u l a j a t e h u l g a s.)

J u h a t a j a **J. Westholm:** Juhin tähelpanu selle peale, et kodukorra põhjal publik ei tohi meealewaldust toime panna. Sõna on peaministril.

P e a m i n i s t e r **J. Tõnisson:** Iseiswate sotsialistide esitaja on siin õige rohkesti aega tarwitanud ja „materjaali“ ette toonud, et päästa, mis päästa on. Ma

loodan, et need katsed tühjaks jäävad. Need väited, mis siin ette on toodud, et näidata, nagu oleks 61 riigivastases tegevuses kahtlast ja hädaohtlikku isikut Wenemaale saates tööliste liikumist tahtud purustada, on kõhnad. Posti-telegraafiliit on oma osa saanud selle eest, mis ta on teinud ja saab igaüks organisatsioon, kes sellele teele läheb. Muidu Eesti riik ei seisa. On katsutud puudutada asjaolusid, mis küll kõikidele tuttavad on, aga neile on katsutud iseäralikku walgustust anda, nimelt: walitsus on palgakadestmise vastu seisukohta wõttes katsunud töölisi rõhuda, kuna ta põllumeeste huwisid on püüdnud kaitsta. Asi on aga nii: walitsus otsustas meie tööliste ja ametnikkudele warustust anda kindlate hindade järele, wõimalust mööda; selle juures on silmas peetud, et warustuse hinnad endiseks jääwad, kuigi walitsus nende ainete eest ise rohkem peab maksma. Walitsus on ära tähendanud põhjused, mis takistawad palgatõstmist. See tõstaks ainult elukallidust. Siis peaks siin Asutawas Kogus rahwaesitus ütlema, kust peab see kõik tulema. Mis sotsiaaldemokraatliku rühma seisukohasse puutub, siis pean ma selle peale tähelepanu juhtima, et sotsiaaldemokraatlik rühm rõhutab, et tema ei taha walitsusele raskusi teha, waid tahab walitsuse süsteemi parandada sel teel, et ta walitsusele teatawad juhtnöörid annab.

Lugu on aga nõnda, et meie kuulsime, kuidas iseseiswate sotsialistide esitaja siin rõhutas: nüüd on tarwis väljasaatmise akti rewideerida. Kui sedawiisi hakatakse sellest aru saama, et walitsusele juhtnööre antakse kõike seda tühjaks tunnistada, walitsus wõtku väljasaatmine tagasi ja lasku kommunistid maale, siis peab küsima, kuhu see Eesti wabariik õieti tüürib? Kui Asutaw Kogu, kui kõrgem wõim, walitsusele juhtnööriks määrab, et kommunistidele ei pea midagi sündima ka siis, kui nad tõesti hädaohtlikuks lähewad, siis peame meie ütlema, et meie Kerenski wetele hakkame tüürima. Siin hakatakse selle kerenskiaegse määruse eksliku tarwitamise ja ühtlasi ka määruse enese vastu wõitlema ja seda sel põhjusel, et nüüd olewat aeg tulnud, kus meie kõigist neist abinõudest peame loobuma, mis riigil oma julgeoleku kaitseks muidu tarwis oleksid olnud. Waadake ikka tõsiselt oma ümber. See materjal, mida siseminister täna ette tõi ja mille vastu waewalt wõib waielda, näitab küllalt,

missuguste wooludega ja missuguste jõududega tuleb meie wähesel riiklikul korraldusel wõidelda. Kui oma uue riigielu arendamisel rahulikult pealt waadata, kuidas meil hakkab kerkima järk-järgult ülespoole kommunistlik kihutustöö, kuidas kõiksugu wapustusekatsed tohiwad enast siin takistamatult ilmutada, kuidas seltskonna isetegewuse peale hakatakse lootma, siis wõin öelda, et meie warsti nii kaugel oleme kui Kerenski siis oli, kui ta õigel ajal hädaohule vastu ei astunud, olgugi et ta seda juulikuul teha oleks wõinud ja pärast sunnitud oli wõimu ülearu ja ekslikult tarwitama. Tarwis on, et riigiwõim oleks kindel, walwas ja iseteadew. Ei ole tarwis iialgi närwilikuks minna. Kommunistide väljasaatmist on katsutud täiesti kainelt toimetada. Kui selle juures peaks eksitusi olnud olema, siis saawad need parandatud, — siseminister on seda kindlasti öelnud ja tõendanud. Mis tarwis on nüüd tulla ja öelda: Teie peate seda ja seda parandama! See on imelik. Äärmiselt pahemalt poolt awaldatakse sarnaseid soowisid, kuid ka siit poolt (Näitab paremale poole.) kuulub mõni iseäralik wahelhüüe, nagu oma mehele: mis me seal waidleme, sest tõepoolest on see üks väga seadusewastane asi. Kõike seda awaldatakse. Kuid seaduses ei ole mitte kindel kord ette nähtud, kuidas väljasaatmise nõusolekut tuleb saada. Siin on oluliselt tahtud tähele panna seisukorra hädaohtlikkust. Seda määrust ei ole tahtud tarwitada mitte karistamiseks, waid riigi julgeoleku kaitseks. Seal ei wõida ometi hakata juuksekarwu lõhkuma, kas kommunistidelt sel wõi teisel teel nõusolek on saadud. Kui siin on olnud palju wastuwaidlusi, siis wõin ma öelda, et siseminister selle seaduse põhjal oleks wõinud kommunistid kinni pista, sest tema kohus oleks olnud seda teha. Selle vastu ärge waielge. Niikaua, kui seaduse määrus maksew on, nii kaua peab selle järgi ka käima. Ei wõi mitte lubada, et meie laseksime seda maha lõhkuda, mida meie siinamaale oleme ehitanud, mida meie rahwawägi werega on wõitnud ja kaitsnud. Walitsus peab alati oma kohust täitma ja kõikidele vastu astuma, kes tahawad riigikorda maha kiskuda, tulgu need mahakiskumise woolud kust tahes. Selles mõttes oleks minu soow, et niisugusel üksikul juhtumisel mitte ei tarwitataks niisuguseid wõtteid, mida meie pärast kahetsema peame. Kui meie nüüd tõesti sundus-

likuks teeksime walitsusele, et tema peab tagasi wõtma wäljasaatmise akti, siis muutuks walitsuse tegewus naeruks ja tema ise oleks mängukanniks Asutawa Kogu käes. Asutaw Kogu ei wõta mitte kõike hoolt oma kätte riigi julgeoleku eest, seda peab tegema walitsus. Kui nüüd tahetakse see määrus ära kaotada, siis wõib wahest natukene hiljem tarwis tulla, et meie mõnesugustes hädaotlikkudes oludes sunnitud oleksime seda abinõu tarwitusele wõtma. Ometi ei wõi keegi öelda, et walitsus oleks töölisi terroriseerida katsunud. Kui on eksitusi olnud, siis katsutakse need heaks teha, ilma et seda kellegi poolt nõutud oleks. Kui nüüd kõike olukorda ja seletusi, mis walitsuse nimel on ette toodud, tõsiselt arwesse wõetakse, siis tuntakse, mispärast meil nüüd tuleb walwel olla. Lepitagu sellega, et on asja walgustatud ja arwustatud, leitud wigasid tuleb eksitusteks pidada, kuid toodagu walitsusele niipalju usaldust wabariigi kaitse huwides wastu, et Asutaw Kogu oma otsuse läbi walitsuse ülesande täitmisi mitte ei raskendaks. See ei oleks mitte hea pärandus, mis Asutaw Kogu edasi annab enne seda, kui koost lahkub. Seadusandlik wõim ja walitsus peawad ühel meel el Eesti iseseiswust nii sõja, kui ka ideeliste pealetungimiste ja kihutustöö wõitluse wastu kaitsema, nagu meie sõjawäelased sõjalise pealetungimise wastu meid on kaitsnud. Selles mõttes on tarwis kõik abinõud tarwitusele wõtma, ilma et liialdataks. Sellepärast on üleaarune, kui kõigewiimsemad kohustusi peale pannakse, mis walitsusele ja terwele riigile raskusi teeksid.

A. Anderkopp (töer.): Tööerakonna rühma nimel siseministri wastuse puhul sõna wõttes ei saa ma tähendamata jätta, et need seletused ja wäited, mida tööerakonna rühma esitaja siis esile tõi kui arupärimine Asutawale Kogule sisse anti, kinnitamist on leidnud. Siseminister on ise tõendanud tänasel koosolekul, kus wabariigi kodanikud on wäljasaadetud põhjustel, mis nende wäljasaatmist ei oleks tarwilikuks teinud. Kuid meie ei saa arwesse wõtmata jätta, et olud, milles siis Wabariigi Walitsus töötab, arukordsed olid ja erakorraliste abinõude tarwitamist tingimata nõudsid. Meie ei saa tähelepanemata jätta seda, mis siseminister meile öelnud on, et need inimesed, kes eksikombel teatud järelwaatamatusga wälja on saadetud, tagasi saawad toodud,

siis on tööerakond otsustanud, et ta Wabariigi Walitsuse tegewuse peale ja tänast aruannet ära kuulates, lihtsa üleminekuwormeliga wastab, selle juures aga tähele pannes, et kuigi meil riigis erakorralised ajad walitsewad, meie siiski lähemal ajal peaksime asuma sõjaseaduse järk-järgulisele kaotamisele, kuid toonitame, et see suur ülesanne ei ole ühe ega kahe päewa töö, waid seda tuleb teha nõnda, et meie riiklikud huwid selle all ei kannataks. Eriti huwitab meid sotsiaaldemokraatliku rühma wormel ja nimelt kahel põhjusel, eriti sisuliselt. Meie leiame selle resolutsiooni esimeses osas umbusalduse awaldamise walitsusele. Meie ei saa seda wormelit wastu wõtma sellepärast. Teiseks leiame, et sõjaseaduse järk-järgulise kaotamise läbiwiimiseks ei saa meie nende kahe üksiku juhtnööri andmisega Wabariigi Walitsusele kaugeltki mitte kõiki pahet ära kaotada. Tegelikult jääks ikkagi sõjaseadus maksma. Meid huwitab ka see, mida iseseiswad sotsialistid oma ülemineku-wormelis silmas peawad. Kunni läinud aasta sügiseni olid meil ministrid lihtsad ametnikud. Sügisest alates on meil põhimõte maksma pandud, et meie töötame parlamentaarse walitsusega. Kui leitakse, et see walitsus niisuguse süsteemi alusel töötada ei saa, siis peame temale ütlima, et ta koht mitte walitsuse laua taga ei ole ja tuleb uus ametisse panna, kes neid juhtnöörisid, mis talle ette pannakse, täidaks. Parlamentaarsetest korrast kinni pidades ei saa meie walitsusele üksikuid juhtnöörisid anda ja sellepärast wastab tööerakond walitsuse esitaja seletuse peale lihtsalt üleminekuwormeliga.

J. Temant (maal.): Igakord, kui walitsuse esitaja üles astub, kuuleme meie sõnu tugewast käest, seaduslikust korrast jne. Aga kui ligemalt hakkame waatama, siis peame ütlima, et meie igatahes nende tegewusest omawoli elementisid leiame. Mis 61 wäljasaatmisesse puutub, siis tõendatakse ühelt poolt, need olid kommunistid, riigikorra wastased, teiste sõnadega kuritegijad, kes patustanud riigiseaduste wastu. Meil wõetakse igapäew kuritegijaid karistamisele ja kui need inimesed tõesti teatawate wormelite wastu eksinud olid, siis oleks pidanud neid wastutusele wõtma. Kuidas wõidi kuritegijaid wälja saata riiki, kuhu nad ilmudes oma kuritegewust wõiwad jätkata ja kus neid suurte auawaldustega wastu wõeti. Täheleb. meie walitsus

muretseb, et meie wastased oma tööd jätkata wõiksid, et need, kes sisemaal riiklikku seisukorda õonestawad, wäljamaale saadetakse, see seisukoht on minul tõesti arusaamatu ja täiesti wastuwõtmatu. Kui on tegemist kuritegijatega, siis on igal walitsusel kohuseks, et ta nad kahjutuks teeks. Meie walitsus teeb aga wõimalikuks, et need kuritegijad teises riigis seda riigiwastast tööd jätkata wõiwad. Kui see õige on, mida tõendatakse, et inimesi on nende waadete pärast wälja saadetud, et meil administratiivkorda luua, siis ütlen ma, et see ei ole õigusliku riigi kord. Õiguslik riigikord tunneb ainult kohut. Kohus on see koht, kus on õigus iga kodaniku üle otsustada, kas ta on süüdlane wõi mitte, kas ta on seda teinud, wõi ei ole, mis seaduses keelatud on ja karistatud peab saama. On ta seda teinud, siis nuhtleb kohus teda; kui mitte, siis mõistab õigeks. Wast hakkame meie selle korra juurde tagasi minema, milles meie Nikolai ajal elasime ja mille wastu need härrad ise, kui ajakirjanikud, wäga ägedalt üles astusid?! Sellega ma leppida ei saa, et isikuid administratiivteel karistatakse. Sel teel süüdistatakse ühelt poolt meie kaitsepolitseid. Ma ei taha mitte kaitsepolitseid siin hinnata. Wõib olla on seal ka, nagu wiimased nähtused näitawad, inimesed, kes tõesti oma seisukoha kõrgusel on. Meie ei tohi aga ära unustada, et siin weel mitte kindel ei ole, et need inimesed tõesti süüdlased on ja et siin ilmtingimata awalik kontroll tarwilik on, see kontroll, mis otsustab, kas inimene tõesti ilmsüüta on wõi mitte. Ja waadake, kui meie sel teel edasi läheme, siis ütlen mina, lähemal ajal sureb juba hingeliselt see politsei wälja. Seal ilmub kuritegewus, ja kes wastutab selle eest, et seal kuritegu mitte olnud ei ole. Wist meie kuuleme ise, et siseminister on sammusid astunud ja kolm inimest tagasi lubanud tulla. Nüüd ta waatab järele, kas need inimesed on meie seaduse wastu eksinud wõi mitte. Sarnaseid häáli ma igatahes siseministri poolt kuulda ei taha. Ma arwan, et ta ilmtingimata ajakõrgusel peab seisma. Kui meie räägime ja usume ka, et meil demokraatlik kord on, siis on see sellest, et meil kohus on. Siin aga tahetakse teist teed käia ja härra peaminister teatab, et kui meie seda teed ei käi, siis on kõik otsas. Ma usun, meil on kohus alles olemas. Siis tuleb see instituut ära kaotada, see on kohus. Kohus teeb selle üle otsuse, kas inimene teatud küsi-

muses õige on wõi mitte, kas inimene teatawa riigikorra wastu eksinud on wõi mitte. Teist teed käies wõetakse aga temalt see wõimalus ära oma süütust selgeks teha. Meie wõime ju äärmiste waadetelega inimesed olla, aga ma usun, et igaüks peab tunnistama, et see ei ole mitte riik, ei ole kultuurriik, kus waateid ei lubata. Selle eest ei saa aga kedagi karistada, kui ta neid weel mitte kehas tanud ei ole. Ja siin peab nüüd küsima, kas on need 61 isikut oma waateid teatawal wiisil kehas tanud, kas tõesti on nende teguwiis niisugune, et nad karistust on ära teeninud, kas on nad riiklikku kuritegu teinud. Ja kui nad seda mitte ära teinud ei olnud, siis ei olnud siseministril mitte õigust neid wälja saata. Mind huvitab üks asi. Räägitakse, et meie walitsus on seaduslikult toimetanud. Ma pean ütlemä, et meil on teatud weneaegne antidemokraatlik seadus, mida Kerenski on wälja andnud. Selle määruse seisukohast wälja minnes, ei ole meie walitsus mitte õiglaselt toimetanud. Selles seaduses, nagu üks austatud tööerakondlane meie Asutawa Kogu liige wäga asjalikult „Waba Maa“ weergudes awalikult ette tõi, nähakse ainult sarnaseid juhtumisi ette, kus inimese süü weel mitte selge ei ole ja isik kahtluse all on. Kas see määrus seaduslik on wõi mitte, seda ei hakka meie nüüd mitte otsustama, igitahes ei ole ta mitte sel teel antud, kui kõik seadused, sest Kerenski, kui selleaegne kohtuminister, kirjutas ise sellele alla. Selle määruse järele saadeti inimesi riigist wälja, kui nad teatawa kahtluse all olid ja sõjapidamisele kahjulikud. Meie kuulsime aga, et walitsus on otsustanud need 61 inimest wälja saata, sest nad on patustanud ja kuritöö ära teinud. Kerenski seadus käib aga nende kohta, kes weel mitte kuritegu teinud ei ole, seda aga küll teha wõiwad. Kui need inimesed kuriteo ära on teinud, siis Kerenski seadus nende kohta ei käi. Kui meie nikolai-aegse seaduse appi wõtame, siis ei saa ka öelda, et see teguwiis õige oli. Kui inimene kuriteo ära on teinud, siis ei wõi teda mitte karistamata jätta ja üle piiri saata. Nii on walitsus seaduse wastu kahte wiisi patustanud. Ma ei taha mitte öelda, et see meelega oleks sündinud, wõi arusaamatuse tõttu, wõi sellepärast, et aega ei ole saanud selle sisu sisse tungida. Ma pean ütlemä, et üldse mõnigi nendest määrustest, mis wiimasel ajal seadusandlikul teel „Riigi Teatajas“ ilmub, meie

teiste seadustega kooskõlas ei seisa. Üks asi on selge, et wormiliselt on see kereksiaegne seadus rikutud. Siseminister on teinud, mis selle wastu on ja teiselt poolt, kui need inimesed nii suured kuritegijad on, nagu siin praegu tõendati, kuid teise sõnaga ütlen ma, et seal ilmsüütuid hulgas oli, kas siis oli meil õigus meie riigikorra wastu nii suurelt patustada? Sest ma ütlen, et väga kerge on kõiki kuritegusid teha enamlaste nimel, kui teada on, et siseminister muud ei tee, kui tellib wagunid ja nagu siin öeldi, andis veel riideid, pesu ja süüa kaasa ja saatis nad üle piiri, kus nende inimeste ideaal on. Ma ütlen, et sedawiisi on võimalus kõiksugu kuritegusid teha ja niiwiisi oma tegude järeldest üle saada. Mina ütlen aga, et seadus seda mitte ei luba ja sellest küljest on siseminister riikliku kuriteo ära teinud, see on minu arwamine, ja et ta õige on, seda põhjendan ma selle peale, et sise- ja sõjaminister on kuritegijaid peitnud, warjanud, selle asemel, et neid kohtu kätte anda. Ise nad seletawad ka, et seal on siiski süüta inimesi seas ja et nad pärast seda tahawad heaks teha. Väga huwitaw on, et nüüd alles pärast hakatakse waatama, kas need inimesed ka õiglaselt on sinna saadetud. Igas demokraatlikus riigis on asi nii, et enne uuritakse järele ja siis tehakse otsus, meil aga unustatakse ära, et nendel inimestel ka naised ja lapsed on, kelle eest nad muretsema peawad. Siin tehakse teataw liigutus ja toonitatakse, et see on see kõwa kord, mis meil tahetakse maksuma panna. Sarnased liigutused kõwa korra heaks loowad ainult eitawad järelused, sest ma usun, et ainult see riik võib kõwa olla, kus iga kodanik kindel on, et tema isiklikud huwid kindlustatud on ja kui ta teab, et kui tema midagi teeb, siis ta ainult kohtu ees wastutab, ainult siis võib ta kindel ja julge olla. Ma usun, et meie Eesti kohus teatawal kõrgusel on, kuigi pahemalt poolt kahtlustawaid häält kostab, ma ei ole aga mitte kuulnud, et meie kohtuminister kohtunikkude kaitseks üles oleks astunud. See näib mul isäralik olevat, ehk ma küll kohtutegelane olen. Kui meie nii kaugel oleme, et meil kuritegijaid mitte üles ei anta, siis oleme meie toesti väga kaugel sellest, et Eestist kui riigist rääkida. (Wahelhüüded, naer. M. Martna, sd.: Härra Temant kõneleb tänamata meie keelt.) Nüüd meie kuulsime muuseas weel, et härra peaminister ütles,

et waluita tõstmiseks ei anna riigiteenijatele palka juurde, waid annab warustust odawamalt, kui riik ise ostab. Ma küsin nüüd, kes siis selle wahe maksab, kas see ei tule ka riigi-kassast? Teiselt poolt räägitakse, et meie eelarwe suur on ja küsitakse, kes katab seda kinni. Toesti ma usun, meie eelarwe räägib rasket keelt, aga siiski see ülesastumine peaministri poolt on mulle arusaamatu. Ta ütleb, et meie palkasid ei tõsta, aga meie anname toiduaineid ja maksame oma poolt neile juurde. Selle läbi tahetakse kuidagi hoida, et meil rahaline seisukord paraneks. Aga nendest seletustest ma küll sarnasele järeldusele ei tule, waid hoopis wastuoksa: miinus on ikka miinus ja peab kaetud saama. (Wahelhüüde ja naer. Wahelhüüde pahemalt poolt: Lugege sealt oma kolmanda lehetüki pealt.) Teil on ikka mitu lehte, minul on ainult kaks või kolm. No jah, walimised on ligidal, on ju agitatsiooni tarwis. (Wahelhüüde pahemalt poolt: Kas teie neid ka ootate?) Noh, meie paneme palju lootusi nende peale. Praegusel ajal on ju Asutawa Kogu teatawatel parteidel wõim käes ja ma kahtlen, et selle kokkuleppe või abielu juures, mis sotsiaaldemokraatide ja rahwaerakonna wahel on, sotsiaaldemokraatidel toesti tõsine tahtmine oli nende kuuekümne ühe wäljasaadetu saastust uurimise alla wõtta ja ma mõistan seda nii, et praegu palju, mis Asutawas Kogus sünnib, selle tõttu tehakse, et walimised ligi on, kõigist kaks kuud aega, ja siis tahetakse üldidemokraatlik olla ja selles mõttes on mul kõik need arupärimised arusaadawad. (Kiiduwaldused pahemalt poolt ja naer.)

13. Ülemineku- Juhataja J. West- wormeli was- holm: Käesolewa päewakorra-punkti kohta tuwõtmine. wakerro-punkti kohta rohkem sõnasoowijaid ei ole. Sisse on tulnud kolm üleminekuwormelit: nendest üks lihtne ja kaks motiweeritud. Kodukorra järele tulewad hääletamisele enne motiweeritud üleminekuwormelid. Ma panen nad selles järjekorras hääletamisele, nagu nad sisse on tulnud. Esimesena tuleb hääletamisele sotsiaaldemokraatliku rühma poolt ettepanud ülemineku-wormel, mis kõlab järgmiselt: „Ära kuulates siseministri seletust 61 kodaniku wäljasaatmise kohta Wene-maale ja silmas pidades, et wäljasaatmise kohta käiwast seadusest kõrwalekaldumisi

on ette tulnud, teeb Asutaw Kogu Wabariigi Walitsusele ülesandeks:

1) wõimaldada kõigile neile, kes seaduse wastu ja põhjusest wälja saadetud, kodumaale tulekut;

2) esineda ettepanekuga Wene ajutise walitsuse 1917. a. 2. augusti määruse äramuutmise kohta.“

Iseseiswate sotsialistide poolt on ette pandud järgmine ülemineku-wormel: „Walitsuse esitaja seletust Tallinna tööliste augustikuu streigi mahasurumiseks tarwitatud surweabinõude kohta ära kuulates, tunnistab Asutaw Kogu walitsuse tegewuse sel puhul wägiwallaks tööliste klassi wastu. Seda hukka mõistes kohustab Asutaw Kogu walitsust wiibimata samme astuma, et 1) kinnipandud tööliste klassi organisatsioonid — raudteelaste liit ja posti-telegraafi teenijate liit — oma tegewust wõiksid jätkata, 2) maalt wägiwaldselt wäljasaadetud 61 töölisele wõimaldataks tagasitulek Eestisse ja 3) wabastataks kõik streigi puhul arreteeritud kodanikud.“

Rahwaerakonna poolt järgmine ülemineku-wormel: „Wabariigi Walitsuse seletust ära kuulates, läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

Panen esimesena hääletamisele sotsiaaldemokraatide ülemineku-wormeli. (H ä ä l e t a t a k s e.)

Teiseks panen hääletamisele iseseiswate sotsialistide ülemineku-wormeli. (H ä ä l e t a t a k s e.)

Kolmandaks panen hääletamisele rahwaerakonna ülemineku-wormeli. (H ä ä l e t a t a k s e.)

Ettepanekud on saanud järgmiselt hääli: Sotsiaaldemokraatide ettepanek — 21 häält, iseseiswate sotsialistide ettepanek — 3 häält, rahwaerakonna ettepanek — 31 häält. Nõnda ei ole ükski ettepanek absoluutset häälteenamust saanud, sellepärast tulewad nad hääletamisele poolt ja wastu. (H ä ä l e t a t a k s e.)

Ettepanekud on hääli saanud järgmiselt: Sotsiaaldemokraatide ettepanek — 22 häält poolt, wastu 30. Rahwaerakonna ettepanek — 31 poolt, wastu 20. Iseseiswate sotsialistide ettepanek — 3 häält, wastu enamus. Sellega on wastu wõetud rahwaerakonna ülemineku-wormel.

On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on nähtawa enamusega, wastu wõetud. Tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja kohta? (W a h e l h ü ü e: J u h a t u s e h o o l e k s.) Ettepanek on tehtud järgmise koosoleku aja määramine jätta juhatus hoolde. Teisi ettepanekuid ei tehta, selle wastu ei waielda, loen ettepaneku w a s t u w õ e t u k s. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.45 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **Jul. Seljamaa.**

Abiesimees **J. Westholm.**

Sekretäär **H. Martna.**